

A. W. PH. WEITZEL.

6 Januari 1816—29 Maart 1896.

Op vijftienjarigen leeftijd deed WEITZEL zijne eerste schrede op de militaire loopbaan als *vrijwilliger* bij de 10de Afdeeling Infanterie; zijne laatste handeling als *Minister van Oorlog*, op twee-en-zeventigjarigen ouderdom, was de mede-onder-teekening van de herziene Grondwet.

Een tijdvak van 57 jaren, slechts even afgebroken, bracht hij door in dienst van den Staat; meer dan eene halve eeuw van rusteloozen arbeid op verschillend gebied, in elken rang en elke betrekking; in de kazerne, op het oorlogstooneel in Nederland en in Indië, op het proefveld, in de studeerkamer, in het kabinet des Ministers!

Een wêlbested leven was het zijne; rijk aan afwisseling, roem en eer, maar ook vol plichtsbetrachting, inspanning en studie.

De Generaal WEITZEL was ontegenzeggelijk een man van beteekenis. Meer nog dan zijne loopbaan zelve, toont dit de wijze *hoe* hij werd wie hij was.

Hij was een *self-made* man in den schoonen zin van het woord.

Wat hij vóór zijne indiensttreding als knaap op de schoolbank leerde was het eenige, waarbij hem leiding van anderen ten deel viel.

Wie het voorrecht eener zorgvuldige militaire opleiding genoot, wie als officier de deuren geopend vond van eene inrichting voor zijne hoogere vorming, wie kon beschikken over alle hulpmiddelen voor de studie der militaire wetenschappen naar de eischen des tijds, vraagt zich af hoe

iemand, met zóó luttel kennis toegerust, *alleen door eigen kracht* zich kon verheffen tot het hooge standpunt dat WEITZEL wist te bereiken.

Stalen wilskracht en onuitputtelijke volharding paarden zich bij hem aan een gelukkigen aanleg en een wondersterk geheugen.

Generaal WEITZEL bezat in hooge mate wat men noemt »gezond verstand.” Eene kostelijke gave in eenen tijd als de onze; die, zooals de Generaal KNOOP eens zeide, de Fransche spreuk schijnt te willen bevestigen: *rien de moins commun, que le sens commun* (1).

Maar zijne energie evenaarde de hem aangeboren talenten.

Geen schooner bewijs daarvoor levert zijne langdurige levensbaan dan zijn streven om den officiersrang te bereiken, onder omstandigheden zóó moeilijk en ongunstig als waarin hij toen verkeerde. Een zesjarig verblijf in de gelederen, nu eens bij de mobiele troepen, dan weer op de forten in Zeeland en Staats-Vlaanderen, in eene omgeving waar alle gelegenheid tot studie ontbrak, waar hulp en toezicht volkomen werden gemist, had menig ander het verkrijgen van de epaulet als eene hersenschim doen beschouwen. Doch de krachtig georganiseerde persoonlijkheid van WEITZEL vond in die bezwaren een spoorslag tot dubbele inspanning. 's Avonds laat, als het op de onderofficierskamer rustig was geworden, worstelde hij, bij een eind vetkaars op den rand der krib geplakt en half onder de dekens, met den inhoud der boeken van JACOB DE GELDER, GISIUS NANNING en LACROIX. »Maar juist die sombere, kelderachtige onderofficierskamer (op het fort *Lillo*), met haar in veel opzichten respectabele, maar toch ook vulgaire en vaak ruwe bewoners, sterkte mijn moed. Ik wilde, ik moest, ik zou er uit” (2).

En hij slaagde.

Ziedaar ook de geschiedenis van zijn verder leven. Wat hij *wilde*, *kon* en *deed* hij, ondanks moeilijkheden en hinderpalen.

Dertien jaren lang bleef WEITZEL 2de luitenant. Wie zou in *onzen* tijd van »malaise,” bij zóó tragen gang der bevordering, nog lust en opgewektheid behouden om te werken, veel meer dan de plicht gebiedt?

Hoe ongunstiger de vooruitzichten werden door de reorganisatiën van het leger in de eerste jaren na zijne benoeming tot officier, hoe meer WEITZEL zich aangespoord voelde tot arbeid en studie. Hij begreep dat de weg openstond, óók voor hem, om *iemand* te worden; maar hij zag tevens in wat hij te doen had om daartoe te geraken.

Rondzwerfende van de eene garnizoensplaats naar de andere, zocht en vond hij overal tijd en gelegenheid om zich verder te bekwamen. Het was voornamelijk te *Woerden* dat hij, door volhardende studie, geheel zelfstandig den grondslag legde voor hetgeen hij later als militair en als wetenschap-

(1) *Militaire Spectator* 1881, bladz. 719.

(2) *Herinneringen van een oud-vrijwilliger*, door A. W. PH. WEITZEL, bladz. 201.

pelijk man is geweest. Niet alleen krijgskunde en geschiedenis, ook wis- en letterkunde werden door hem beoefend; zelfs betrad hij het gebied der klassieke talen.

Weldra drong zijn werkzame geest hem tot uiting van de vruchten zijner studiën. Kleine, maar goed geschreven opstellen van zijne hand verschenen in *De Militaire Spectator* en in sommige andere tijdschriften. Aangemoedigd door den daaraan geschonken bijval, ging hij verder en binnen weinige jaren was zijn naam als kundig en degelijk schrijver gevestigd.

Zijne pen was vruchtbaar en welversneden; zijne talrijke geschriften muntten uit door een helderen, logischen gedachtengang, en door een vloeïenden, aangename stijl; veel van wat hij schreef is ook uit een letterkundig oogpunt van waarde. Ongetwijfeld dankt hij ook aan zijne gaven als schrijver voor een goed deel zijne schitterende loopbaan.

Toen de oprichter en eerste hoofdredacteur van *De Militaire Spectator*, de Luitenant-Kolonel VAN RIJNEVELD, in 1847 naar Indië zou vertrekken, zag hij in den 2de Luitenant WEITZEL zijn aangewezen opvolger. Gedurende zes jaren redigeerde WEITZEL ons Tijdschrift met groot talent; lang daarna nog was hij een getrouw medewerker, een steun voor andere hoofdredacteurs. Vele zijner opstellen op verschillend gebied versieren *Spectators* jaargangen.

Toen WEITZEL de hoofdredactie aanvaardde verkeerde *De Militaire Spectator* nog in een tijdperk van ontwikkeling; niet alleen als militair-letterkundig voortbrengsel, maar ook als tolk der meeningen van onze krijgsmacht, en als verdediger van hare belangen (1). Het algemeen wetenschappelijk peil der officieren was toen niet, en kon toen niet zijn, wat het nu is; er waren nog slechts weinigen, die behoefte hadden aan uiting hunner gedachten door de pers. Bovendien, voor vrije, openlijke bespreking der militaire vraagstukken van den dag waren de omstandigheden verre van gunstig. Men zag *hoogerzijds* ongaarne »het schrijven» door officieren. »Vrijzinnige begrippen kwamen destijds in het leger nog slechts sporadisch voor; men was er zeer autocratisch gestemd, men volbracht zijne plichten en sprak zeer weinig over zijne rechten. Het werd toen al zeer moedig en verdienstelijk geacht wanneer men door eene met bescheidenheid medegedeelde opmerking of geuiten wensch, toonde niet genegen te zijn juist alles te prijzen, wat de Heeren goed mochten vinden te wijzen» (2).

Het is eene groote verdienste van WEITZEL, dat hij er zooveel toe bijbracht om de gedachtenwisseling in het officierskorps, door middel van de organen der pers, te bevorderen. Voor het tegenwoordige geslacht, dat zich in den toestand van vijftig jaren geleden moeilijk meer kan verplaatsen, bestaat er alle grond om WEITZEL als een baanbreker in die richting te erkennen en te waardeeren. Moest *De Militaire Spectator*, die geldelijke hulp van het

(1) Het vijftigjarig bestaan van *De Militaire Spectator*, jaargang 1892, bladz. 1.

(2) Als voren, bladz. 5.

Departement van Oorlog genoot, zich vroeger wel eens verdedigen tegen het verwijt van »blauwheid en ministerieele gezindheid,” WEITZEL's eerste daad als hoofdredacteur was te bedanken voor allen steun van de zijde der regeering. Hij wenschte onafhankelijk en los van banden zijne meening te kunnen zeggen. Onbeschroomd betrad hij dien weg en spoedig zag hij zich daarop door anderen gevolgd. Van de gewoñnen vrijheid werd een gepast gebruik, nimmer misbruik gemaakt.

Toch moest er nog meermalen *gestréden* worden voor het vrije woord, voor de onbelemmerde toepassing van een recht, in de Grondwet ook aan militairen toegekend (1). Herhaaldelijk ondervond WEITZEL moeilijkheden, onheusche bejegeningen, zelfs bedreigingen van hooger geplaatsten, wegens den inhoud van door hem geschreven of opgenomen artikelen; en wel van zoodanige die thans niemand zouden ergeren, maar door ieder gepast en bezadigd zouden worden genoemd.

Toen de Februari-omwenteling in Frankrijk alom de gemoederen in beweging bracht en ook in ons vaderland een heftige strijd op staatkundig terrein ontbrandde, kon *De Militaire Spectator*, dank zij het onafhankelijk standpunt door WEITZEL ingenomen, een werkzaam aandeel nemen in de bespreking der vragen van den dag. Onder zijne leiding en voornamelijk met zijne pen kempte ons Tijdschrift moedig mede, voor vermeerdering der grondwettige rechten en vrijheden van de Nederlandsche staatsburgers, in het bijzonder ook van de officieren.

Nog in menig ander opzicht was WEITZEL een pionier van den vooruitgang in het leger. Werden vroeger de onderwerpen op de landsverdediging betrekking hebbende niet dan met aarzeling en dan nog veelal achter het schild der anonymiteit in het openbaar behandeld, omdat men meende en in die meening werd gehouden dat het »landverraad” was, over die staatsgeheimen licht te doen opgaan (2), WEITZEL droeg er veel toe bij dat van lieverlede werd ingezien en erkend dat deze opvatting eene dwaling was zooals de struisvogel er begaat; eene dwaling die ernstige, noodlottige gevolgen zou kunnen teweegbrengen. Krachtig werkte hij er toe mede dat het floers van geheimzinnigheid, 't welk alle defensie-zaken voor het oog van de overgrootte meerderheid der officieren verborgen hield, werd verscheurd; dat dientengevolge nieuwe, meer juiste begrippen daaromtrent konden worden geuit; dat zich een strijd ontspon tegen de overtollige en daardoor schadelijke vestingwerken; dat de openbare meening zich *thans*, óók bij monde van ieder daartoe bevoegd militair, vrijelijk uitspreekt over hetgeen 's lands verdediging eischt of verbiedt.

In 1850 opende WEITZEL, inmiddels bevorderd tot 1ste luitenant en overgeplaatst bij het regiment grenadiers en jagers, zich een nieuw, nog weinig

(1) Als voren, bladz. 6.

(2) Als voren, bladz. 9.

ontgonnen veld van stud'e in de geschiedenis van de oorlogen in Nederlandsch-Indië. Een gesprek met den zoon van wijlen den Luitenant-Generaal Baron MERKUS DE KOCK bracht hem zeer toevallig in kennis met het archief van dezen opperofficier, als bevelhebber in den oorlog op Java tegen DIEPO NEGORO. Gretig nam hij de hem aangeboden gelegenheid te baat om den hoogst belangrijken inhoud van die bescheiden te onderzoeken en te ordenen. Deze arbeid werd voor hem de aanleiding tot het samenstellen van het geschiedverhaal: *De oorlog op Java van 1825 tot 1830*; dat eerst in *De Militaire Spectator* verscheen, doch waarvan in 1852 en 1853 eene afzonderlijke uitgave het licht zag en dat hem een welverdienden naam bezorgde als schrijver over Indische krijgsgeschiedenis. Groote moeilijkheden had hij te overwinnen bij het schrijven van dit werk. Hij kende Indië niet dan bij name; eene grondige studie van land en volk moest dus voorafgaan, eer hij er aan kon denken aldaar voorgevallen krijgsgesbeurtenissen te schetsen. Merkwaardig is het hoe zijn helder oordeel hem in staat gesteld heeft dit laatste met juistheid te doen. Eene gunstige lotswisseling — stellig eene vrucht van zijne goedgeslaagde studiën op Indisch gebied — bracht hem in 1853, nadat hij *bij keuze* tot kapitein was bevorderd, als adjudant van den legercommandant, den Luitenant-Generaal Jhr. Ridder DE STUERS, met eene vijfjarige detachceering naar Nederlandsch-Indië. In zijne dienstbetrekking zag hij toen persoonlijk een groot deel van onze bezittingen aldaar en bezocht hij ook het tooneel, waar de strijd tegen DIEPO NEGORO had gewoed. Hij kon toen, met zijn werk over den Java-oorlog in de hand, de gebeurtenissen ter plaatse opnieuw bestudeeren en de juistheid van zijne beschrijvingen hier en daar toetsen aan hetgeen hij zag. Niet alleen bleek daarbij dat hij zijn verhaal niet anders had kunnen doen luiden wanneer hij vooraf Indië had bezocht, maar hij kon zelfs verkeerde opvattingen omtrent sommige wapenfeiten, die door de overlevering waren ontstaan, en die bij civiele en militaire personen te *Djokjokarta* ingang hadden gevonden, met goed gevolg bestrijden.

WEITZEL zou overigens in Indië gelegenheid vinden te toonen dat hij zoowel een man van de daad als van het woord was; dat hij niet alleen de pen maar ook het zwaard wist te hanteeren. In 1856 nam hij deel aan eene expeditie naar de *Lampongsche Districten*, waarbij hij het ridderkruis voor *moed, beleid en trouw* verwierf.

De geschiedenis van deze expeditie werd door WEITZEL tweemaal beschreven. Het eerste verhaal, op hooger last door hem samengesteld, werd opgenomen in de krijgskundige mengelingen van *De Militaire Spectator*; het andere werd in 1863 afzonderlijk uitgegeven onder den titel van: *Schetsen uit het oorlogsleven in Nederlandsch-Indië*.

De literatuur over de Indische krijgsgeschiedenis en land- en volkenkunde werd voorts nog door een aantal andere opstellen en werken van WEITZEL's hand verrijkt. In dit Tijdschrift verschenen nog zijn: *Historisch overzicht*

van den aanval op Sintang in 1856, en een verhaal van de *Expeditie naar Timor in 1857*. Afzonderlijk uitgegeven werden: *De derde militaire expeditie naar het eiland Bali in 1849*, het *Geschiedkundig overzicht van de expeditie naar Tomorie op Celebes in 1856*, en *Batavia in 1858*. Hij hield zich ook in zijn later leven gaarne bezig met de studie van Indische aangelegenheden; en opmerkelijk is het dat hij, toen hij voor de tweede maal aan het hoofd stond van het Departement van Oorlog, ook nog gedurende eenige maanden *ad interim* belast geweest is met de portefeuille van Minister van Koloniën.

In 1859 in Nederland teruggekeerd en in het volgende jaar tot majoor bevorderd, werd WEITZEL eenigen tijd later benoemd tot Directeur der Normaal-Schietschool. Ook hier bevond hij zich op een terrein, waarop hij zijne sporen ruimschoots had verdiend. De studie van de draagbare wapenen en van het onderwijs in het schieten was reeds vóór zijn vertrek naar Indië met ernst door hem ter hand genomen, toen hij in 1851 werd aangewezen tot lid en secretaris van eene commissie voor het onderzoek van het MINIE-geweer. In die betrekking toonde hij wederom hoezeer hij begreep in het wezen der zaken te moeten doordringen. Met de kennis der ballistiek was het destijds nog maar pover gesteld. WEITZEL en enkele andere leden der commissie slaagden er in de wetenschap op dit gebied een belangrijk eind verder te brengen, door hun onderzoek te gronden op de studie der wis- en natuurkunde. De commissie bepaalde voor het eerst de kogelbaan van het toenmalige gladloops-geweer, waarvan men te voren weinig of niets wist, en ook die van het ter beproeving gegeven geweer. De wijze, waarop het onderzoek naar de kogelbanen plaats had, was van WEITZEL's vinding; ze is beschreven in het door de commissie ingediende rapport, dat werd openbaar gemaakt in *De Militaire Spectator*, 2de serie, 4de deel.

De arbeid van WEITZEL als lid der commissie was aanleiding dat hem de opdracht werd verstrekt tot het samenstellen van een wetenschappelijken leercursus voor officieren, op het gebied der draagbare vuurwapenen. Dit werk zag het licht in 1853, onder den titel van: *Handleiding bij het schieten met draagbare vuurwapenen*; in 1864 verscheen er eene tweede, herziene uitgave van. Voorts schreef hij in 1870: *De geschiedenis van het onderwijs in het schieten bij de Nederlandsche Infanterie*. Ongetwijfeld gaf hij ook mede den stoot tot de oprichting van de Normaal Schietschool in 1855; en alleszins verklaarbaar was het dus dat hij later aan het hoofd dier instelling werd geplaatst.

Slechts ruim twee jaren, van 1865 tot 1867, bleef hij als zoodanig werkzaam. Maar hoogst belangrijke onderwerpen waren gedurende zijn bestuur aan de orde; hoofdzakelijk voorbereidende proefnemingen en onderzoekingen voor de invoering van een nieuw achterlaadgeweer en de transformatie van het destijds bestaande geweer naar het stelsel SNIDER.

Als luitenant-kolonel en als kolonel commandeerde WEITZEL van 1867

tot 1872 het 2de regiment infanterie. Van de officieren, die in deze jaren onder zijne bevelen hebben gediend, zullen velen zich nog herinneren hoe hij als flink, human en kundig chef, het vertrouwen en de toegenegenheid van zijn gansche regiment wist te verwerven.

In 1872 benoemd tot generaal-majoor en bevelhebber in de 4de militaire afdeling, aanvaardde WEITZEL op 4 October 1873 de portefeuille van Minister van Oorlog in het Kabinet DE VRIES--FRANSSEN VAN DE PUTTE. Toen dit ministerie in het volgende jaar werd vervangen door het tweede Kabinet HEEMSKERK, ging hij in dit laatste over.

WEITZEL's ministerschap was betrekkelijk niet het meest vruchtbare gedeelte van zijne loopbaan. Men leefde toen in den tijd, waarin de Tweede Kamer der Staten-Generaal er behagen in schepte de ministers van oorlog »om te kegelen»; en zoodoende telkens de hervormingen, door de lessen van den oorlog van 1870—71 voor ons leger zoo dringend geboden, van de baan te schuiven.

Ook aan WEITZEL was het niet gegeven tot verbetering van de levende strijdkrachten iets van beteekenis tot stand te brengen. Daarentegen werd onder zijn bestuur »de Vestingwet» aangenomen, en, al is deze *thans* reeds sedert lang weer rijp voor herziening, al heeft ze zelfs op verre na niet gebracht wat men van haar verwachtte, toch was ze in hare gevolgen nuttig en heilzaam voor de regeling van onze weermiddelen.

Na zijn aftreden als Minister, was Generaal WEITZEL van 1876 tot 1878 commandant der 1ste divisie infanterie; in laatstgenoemd jaar werd hij op pensioen gesteld. Maar in 1883 trad hij in het derde Kabinet HEEMSKERK andermaal als Minister van Oorlog op, en hij bekleedde toen dat gewichtige staatsambt nog weder gedurende vijf jaren.

Dit ministerie had zich de herziening der Grondwet tot hoofdtaak gesteld. Niet het minst voor het militair belang was die herziening een dringende eisch en door het volbrengen daarvan werkte WEITZEL mede aan een werk dat groot en blijvend nut voor het krijgswezen kan opleveren. Het vroegere VIIIste Hoofdstuk der Grondwet bevatte bepalingen die, naar velen meenden, aan eene rationeele inrichting onzer levende strijdkrachten in den weg stonden; door de wijziging werd aan hen die terecht of ten onrechte in de Grondwet een hefboom konden vinden om zich tegen de hervorming dier strijdkrachten te verzetten, dit wapen uit de hand geslagen. Hopen we dat eenmaal het leger de vruchten daarvan moge plukken!

Overigens ontbrak het gedurende WEITZEL's ministerieel bestuur niet aan detailverbeteringen. Zoo bracht hij in 1874 den duur van het tijdvak voor eerste oefening van de miliciens der onbereden korpsen, die vroeger slechts acht maanden onder de wapenen bleven, op een vol jaar; zoo werden in 1875 door zijn initiatief in ons leger de najaarsmanoeuvres, op Deutsche leest geschoeid, ingevoerd; zoo trof hij herhaaldelijk maatregelen om het aankweeken van kader uit de militie te bevorderen, enz.

Soldaat van den ouden stempel; afkeerig van overdreven, ziekelijke weerkhartigheid bij de behandeling van den militair, die in oorlogstijd vermoeienissen en ontberingen moet kunnen trotseeren; gestreng, somwijlen naar den schijn zelfs ietwat barsch in zijn optreden, was hij niettemin in den grond goedhartig. Het was hem een lust iets te kunnen doen om het welzijn van den soldaat, wiens nooden en behoeften hij zoo van nabij kende, te bevorderen. Om een voorbeeld te noemen vermelden we slechts dat hij zich er nog in zijne laatste levensjaren over kon verheugen, als Minister een eind te hebben gemaakt aan het stelsel van »diëthouden» — zegge: hongerlijden — in de militaire hospitalen, óók door hen die eene krachtige voeding hoog noodig hadden; waardoor het verblijf in eene ziekeninrichting voor menig soldaat, dikwijls ten nadeele van zijne gezondheid, een schrikbeeld was, dat hij zoo lang mogelijk ontvluchtte. Zijne lofwaardige poging om het lot van de oud-gedienden, die vóór de invoering der wet van 1877 werden gepensionneerd, te verbeteren, door eene verhooging van hun schamel pensioen, werd, helaas! door de Tweede Kamer verijdeld.

In de latere periode van zijne loopbaan gaf WEITZEL nog tal van geschriften en opstellen in het licht. We kunnen ze onmogelijk hier alle vermelden; maar we vestigen toch nog de aandacht op: *Het leven van den Generaal-Majoor Jhr. H. J. J. L. Ridder DE STUERS* (1862); *De organisatie bij de wet onzer strijdkrachten te land* (1871); *De militaire pensioenen bij de land- en zeemacht, zoowel in Nederland als in Indië* (1878); *De beteekenis en de geschiedenis onzer grondwettige voorschriften aangaande de landsverdediging, zoowel met betrekking tot Nederland, als tot zijne Overzeesche Bezittingen* (1880); *De Herinneringen van een oud-vrijwilliger* (1881); eene aardige en aangenaam geschreven causerie, waarin de Schrijver de geschiedenis van zijne eerste dienstjaren verhaalt. Uit dit boekje blijkt hoe hij, scherpzinnig opmerker, reeds jong zich de gewoonte eigen maakte om niet alleen zaken en toestanden, maar ook personen nauwgezet te bestudeeren en te beoordeelen; eene gewoonte waaraan hij tot in het laatst van zijn leven getrouw bleef en die menige belangrijke aantekening aan zijne pen ontlokte. Ten slotte: het opstel *Twee keizers*, in de *Psychiatrische Bladen* van 1891.

We moeten eindigen.

In den Generaal WEITZEL verloor het leger een zijner sieraden, de Staat een zijner bekwaamste en trouwste dienaren.

Voor ons, voor den jeugdigen militair vooral, blijve de herinnering aan zijne loopbaan een verheffend beeld, van hetgeen kennis en wilskracht in het leger vermogen.

Aan de nagedachtenis van zijn talentvollen oud-hoofdredacteur en medewerker brengt *De Militaire Spectator* hier eene laatste, dankbare hulde.

's Gravenhage, 14 April 1896.

Levensschets van H. A. A. NICLOU.

Op den 21sten December 1895 overleed te Batavia in bijna 73jarigen leeftijd H. A. A. NICLOU, Ridder in de Orde van Oranje Nassau, Oud-Majoor der Infanterie van het Nederlandsch Oost-Indisch Leger.

Was in Indië zijn naam algemeen bekend, zijn persoon bij ieder, zoowel Europeaan als Oosterling, geacht, geëerd en bemind, hoogst waarschijnlijk is dit in Nederland slechts bij weinigen het geval.

NICLOU's werken en streven had Indië tot arbeidsveld; zijn werkkring lag daár, niet hier. Te rekenen van af 1850, 't jaar zijner benoeming tot officier, gaf hij 45 jaren lang, bijna onafgebroken, op veelzijdig gebied daár zijne werkkrachten ten beste. Hoewel Nederlander van geboorte, was hij in zijn vaderland betrekkelijk een vreemdeling, ook al leeft de herinnering aan den ontslapene bij een enkelen vriend zijner jeugd in liefdevolle en eerbiedige herinnering voort. NICLOU was een van die figuren in het maatschappelijke leven (vooral in Indië), die men helaas maar te zelden aantreft en die men met stilzwijgen niet mag zien henen gaan. Onverschillig of hij aan gene of aan deze zijde der linie zijne ongewone deugden en hoedanigheden aan staat en maatschappij wijdde, hem komt eene eereplaats toe in het Pantheon der braven, waarop 't vaderland bogen mag.

Het eeren van de nagedachtenis van verdienstelijke mannen is de plicht der overlevenden. Daarom willen wij onze zwakke krachten beproeven om van hem, dien wij meer dan 40 jaren kenden en van wien wij het voorrecht genoten een vriend te zijn, van hem, den onvergetelijken en diep betreurden, eene zoo veel doenlijk uitvoerige en volledige

levensbeschrijving samen te stellen. Moge 't ons gelukt zijn den waardigen man in dat heldere licht te stellen, waarin hij, door zijn welbesteed leven en door zijne maatschappelijke verdiensten het recht heeft geplaatst te worden, dan zullen wij ons overgelukkig gevoelen.

HENRI ALEXANDER ADOLF NICLOU werd den 10den Februari 1823 te Druten (Gelderland) geboren en behoorde tot een eenvoudig burger-, niet onbemiddeld, gezin daar ter plaatse.

Aanvankelijk scheen hij voor den burger-ambtelijken stand te zullen worden opgeleid, althans het is bekend dat hij als volontair schrijver op een registratiekantoor te Elst en later te Arnhem werkzaam is geweest. Het schijnt, dat hem die loopbaan niet tegenlachte en dat hij, ook uit andere overwegingen, de voorkeur aan den militairen dienst gaf.

Den 14den December 1844 trad hij als kanonnier 2de klasse in dienst en den 21sten Augustus 1846 bereikte hij den graad van fourier, om als zoodanig in October van dat jaar naar Nederlandsch-Indië te vertrekken, alwaar hij den 22sten Februari 1847 aankwam. Na van 1847—1849 de lessen op de toenmalige artillerieschool te Batavia te hebben bijgewoond, werd hij in het begin van laatstgenoemd jaar bij het wapen der infanterie overgeplaatst (op verzoek en denklijk, omdat de kansen om officier te worden bij de artillerie geringer waren, maar zeker ook en meer zelfs, omdat het paardrijden, waarbij hij reeds een arm gebroken had, hem slecht afging). Reeds den 5den Mei 1850 werd hij tot 2de luitenant benoemd. Het tropische klimaat was hem niet gunstig, dank zij eene in 1849 naar Banjermasin medegemaakte expeditie, waarbij vooral op den terugtocht, veel ellende werd geleden; hij werd daarvan het slachtoffer, een ingewandslijden, dat hem sedert nooit geheel verliet, vormde toen reeds den grondslag zijner wankelende gezondheid. Te Batavia ziek aangekomen, werd hij eerst bekend met zijne benoeming tot officier. Reeds in 1851 (21 Februari) zag hij zich genoodzaakt met een tweejarig verlof voor herstel van gezondheid naar Europa te vertrekken.

Na genoegzaam herstel nam hij gretig de aanbieding aan om in Januari 1852 als commandant van een detachement suppletietroepen naar West-Indië te vertrekken, alwaar hij ongeveer een jaar verbleef en bij het garnizoen te Paramaribo werd ingedeeld, als gedetacheerd bij het bataljon jagers n°. 27 (1).

(1) Deze tocht naar West-Indië zou zich, volgens de mededeeling van een vriend zijner jeugd, aldus hebben toege dragen:

NICLOU was, na een zeer langdurige zeereis zooged als hersteld in Nederland aangekomen. In het genot van een klein verlofstraktement, begon hem het niets-doen aldra te verdrieten, reden waarom hij aan een spoedige terugkeer naar Indië dacht. Tot dat einde begaf hij zich op audientie bij den toenmaligen Minister van Koloniën PAHUD. Deze bood hem aan om met den Luitenant ter Zee TROMP in commissie naar West-Indië te gaan, de plantages aldaar te bezoeken en een verslag uit te brengen nopens den werkelijken toestand en de behandeling der slaven. Hij nam deze aanbieding gretig aan en een jaar later was de minister in het bezit van het rapport der commissie. Intusschen had hij ook voor zichzelf aanteekeningen gehouden en studiën gemaakt,

Daar leerde hij de toen nog in volle kracht bestaande slavernij van nabij kennen en die, aan deze eeuw ontwassen, gruwel, waaronder toen ruim 40.000 verdrukten gebukt gingen, maakte op zijn ontvankelijk gemoed zulk een overweldigenden indruk, dat hij besloot van dien bedroevenden maatschappelijken toestand in onze West-Indische Koloniën eene grondige studie te maken. Zijn eenjarig verblijf in Suriname besteedde hij daaraan bijna uitsluitend; nachten bij nachten wijdde hij onvermoeid aan een grondig onderzoek, totdat hij in 1853 in Nederland terugkeerde, om het kwaad met al de daartoe vereischte gegevens te helpen bestrijden. Te recht begrijpende dat zijn arbeid, die van jong luitenant, geen of een ongenoegzaam gewicht in de schaal zou leggen, gaf hij de uitkomst zijner onderzoekingen in handen van den toenmaligen voorvechter der liberalen, den Staatsraad Baron Dr. v. HOËVELL, die met behulp daarvan het opzienbarend geschrift »*Slaven en Vrijen onder de Nederlandsche Wet*» het licht deed zien, een geschrift, dat, algemeen bekend geworden, zulk een machtigen invloed heeft uitgeoefend, om in onze Overzeesche bezittingen de menschelijkheid tot haar recht te doen komen. En dat het aandeel, hetwelk NICLOU daaraan had, niet gering was, is af te leiden uit het voorwoord van genoemde verhandeling, waarin de Schrijver gewag maakt van — en hulde brengt aan de mannen, die hem in zijne taak ter zijde stonden; veilig mag aangenomen worden dat NICLOU wel de voornaamste dier mannen was. En dat hij het ook daarbij niet gelaten heeft, getuigt zijn uitvoerig opstel in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 23 Mei 1853 en een reeks van andere artikelen, waardoor hij de belangstelling der natie levendig hield en waarin hij, naar aanleiding van een uit Suriname hier te lande overgenomen artikel, de baatzucht der slaven-eigenaars ontmaskerde en zodoende tot de vurig gewenschte vrij-verklaring der slaven (die na de ministerieele crisis van genoemd jaar en de Aprilbeweging, welke toen de aandacht van het slavernij-vraagstuk afleidden, tot

die afgescheiden van het straks genoemde verslag, zijne *eigene* bevindingen en indrukken weder-gaven en *deze* aantekeningen zouden in hoofdzaak de bouwstoffen hebben geleverd voor v. HOËVELL's brochure, waarvan wij hieronder gewag maken. Hieruit mag, zoo deze lezing juist is, geene dubbelhartigheid worden afgeleid. In een commissie-verslag moeten veelal de leden jegens elkander toegeeflijk zijn, wanneer er verschil van zienswijze, of gebrek aan volledige overeenstemming is; maar dit behoeft den leden niet te verhinderen of te verbieden voor zich aantekening te houden van *eigen* studie en onderzoek, mits men daarvan geen ongeoorloofd gebruik, of misbruik maakt. En dat deed NICLOU niet. Volkomen belangeloos stelde hij ter wille der goede zaak, jong als hij bovendien was, zijne eigene verzameling van bronnen, op daartoe gedaan aanzoek, in handen van den toenmaligen Staatsraad Dr. v. HOËVELL, wien hij zich in die hooge betrekking, op *t punt der slavernij homogeen mocht denken met den minister, die hem, NICLOU, juist met het oog op de slavernij, in commissie naar Suriname had doen gaan. De strenge archiefwet van lateren tijd bestond toenmaals ook niet; men meende zich in die dagen nog wettig bezitter en eigenaar van eigen gemaakte nota's, memoriën, enz.

De detachering bij het West-Indische leger schijnt dus als masker voor zijn werkelijke opdracht te hebben moeten dienen en dienovereenkomstig is zijn verblijf in Suriname dan ook als zodanig in zijn dienststaat ingeschreven. Men ziet het, ook voor ministers bestaan er »plusieurs chemins qui mènent à Rome!» en de rechtschapen NICLOU heeft dan ook in dezen alle mogelijke bescheidenheid in acht genomen. Eerst jaren later, wellicht voor hem te vroeg, werd het aandeel dat hij aan »*Slaven en Vrijen onder de Nederlandsche Wet*» had, bekend.

stand kwam) krachtig medewerkte. Zijn wij wat uitvoerig geweest nopens deze episode uit NICLOU's leven, we meenden dit niet te mogen nalaten, omdat juist deze belangelooze strijd zulk een hartverheffenden indruk geeft van het toen nog jeugdige gemoed van den ontslapene.

In Juni 1853 in Indië teruggekeerd, werd hij ingedeeld bij het 13de bataljon ter Borneo's Westkust.

Daar voerden wij den bekenden strijd tegen de Tay-Kong Chineezzen, die in het midden der 18de eeuw door de vorsten van het land waren toegelaten, tot het delven van goud onder voorwaarde eene jaarlijksche schatting te zullen betalen, maar die sedert lang hunne verplichtingen niet nakwamen. Hier werd NICLOU, die inmiddels (31 Juli 1854) tot 1ste luitenant bevorderd was, belast met het civiel- en militair gezag van de afdeeling Pamangkat. Dat hij daar goede diensten bewees, blijkt uit de krijgsgeschiedenis van die dagen in dat door oorlog beroerde gewest, waar de talentvolle Overste SORG de rust blijvend wist te herstellen.

In 1856 verliet hij Pamangkat en keerde naar Java terug, om eerst te Kedong-Kebo (Poerworedjo) garnizoen te houden en kort daarna als militair-commandant te Wonosobo op te treden. Ook dáár bleef hij, zijne militaire diensten uitgezonderd, niet werkeloos. In het *Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië* verscheen een artikel van zijne hand: Fragment uit een brief van een Indisch officier aan een zijner kameraden in Nederland (Februari-nummer van 1858), dat kort daarop in de Tweede Kamer der Staten-Generaal geciteerd werd en niet weinig bijdroeg tot de daarop gevolgde traktements-verhooging der subalterne officieren. In 1859 (Juni) tot kapitein bevorderd, diende hij *successievelijk* in dat en in volgende jaren op Meester-Cornelis en in 1862—1863 te Makassar. Daar nam hij als colonne-commandant deel aan de expeditie tegen Manipi en Toeronga (zie VAN REES, *De pioniers der beschaving*) en dat hij daar tot tevredenheid van zijnen veeleischenden chef, den lateren legercommandant W. E. KROESEN, in alle opzichten voldeed, mag als bewijs gelden, dat zijne militaire hoedanigheden niet gering waren te schatten. Ook als lid van den Raad van Justitie te Makassar muntte hij uit door degelijkheid en door een helder oordeel; eigenschappen van karakter en verstand, die erkend werden, toen hem bij zijn eervol ontslag als zoodanig een zeer waardeerend schrijven gewerd, waarin hem dank werd betuigd voor de in die functie bewezen diensten.

In 1863 wegens ziekte naar Soerabaia geëvacueerd om voor eene geneeskundige commissie te verschijnen, werd hij op haar eenparig gevoelen voor een verlof naar Nederland wegens ziekte in aanmerking gebracht. Dit verlof werd hem niet verleend. Door eene betreurenswaardige vergissing werd de nog niet lang in werking getreden nieuwe pensioenwet te zijnen nadeele en ongemotiveerd toegepast, met *dat* gevolg, dat hij wegens zijn ziekte-toestand eervol uit Z. M. dienst, onder toekenning van recht op pensioen, werd ontslagen.

Inmiddels naar Nederland teruggekeerd, betoogde hij daar op meesterlijke wijze, dat de wet verkeerd en tot zijne schade was toegepast, waarop het besluit zijner pensionneering door den Gouverneur-Generaal werd veranderd in een tweejarig verlof naar Europa (October 1864).

In Juni 1865 keerde hij, na hersteld te zijn, naar Indië terug en bleef daar (te Willem I) tot 1869 dienen, als wanneer hem op verzoek definitief een eervol ontslag uit Z. M. dienst met recht op pensioen verleend werd. Op deze beide pensionneeringen had zijne brochure: »*Twee malen gepensionneerd*» betrekking.

De redenen voor deze pensionneering zijn nooit duidelijk aan het licht getreden. Aan militaire bekwaamheden schoot hij, blijkens zijne conduitebeoordeeling, niet te kort. De hoofdredenen, zijne wankelende gezondheid, was geldig. Bovendien nog dit: NICLOU was van eene middelmatige gestalte, en bezat niet dat militaire uiterlijk, dat sommige chefs zoo na ter harte gaat; hij liep in eene eenigszins gebogen houding; had eene zwakke stem; was een zeer middelmatig ruiter en »last not least» was hij jegens zijne ondergeschikten human en goedaardig, wat met zwakheid werd verward. Nooit is evenwel gebleken, dat de krijgstucht en de goede geest bij de door hem gecommandeerde troepenafdeelingen minder goed waren dan elders.

Of NICLOU evenwel het *feu sacré* bezat, dat den waren militair moet bezielen, dit gelooven wij niet, maar zijn conscientieuse wijze van dienen, zijn ijver en zijne toewijding aan den dienst, waren niet te miskennen, terwijl zijne militaire bekwaamheden en zijne algemeene ontwikkeling hem op den hoogereren rang *alle* aanspraak konden doen gelden boven velen, die door het lot beter begunstigd waren. Wij willen hier niet beslissen of niet wellicht zijn strijd voor de vrijmaking der slaven, zijne artikelen, hiervoren reeds genoemd, waarin hij voor de belangen der officieren een lans brak, en het herstel in activiteit na zijne eerste pensionneering, eenigen invloed hebben uitgeoefend op het oordeel der autoriteiten, van wie zijne al of niet geschiktverklaring voor en aanspraken op den hoogereren rang afhing.

Liberaliteit was *toen* niet (wellicht nog niet) zoozeer de hoofddeugd van de hoogere machten in Indië. Nochtans hopen wij, dat wij ons hierin vergissen. Wij hebben gezien dat er overigens fysieke redenen waren, die het oordeel zijner chefs geleid kunnen hebben.

Naar onze stellige overtuiging zou NICLOU, ofschoon wij erkennen, dat hij om fysieke redenen mindere geschiktheid voor den velddienst bezat, in het kabinet, d. i. bij het departement van oorlog, uitstekende diensten hebben kunnen bewijzen. Misschien is daaraan niet gedacht, maar 't is in ieder geval te betreuren. NICLOU's kennis van het leger, zijne begaafde pen en bovenal zijne integriteit zouden het legerbestuur grootelijks ten goede zijn gekomen en daarmede had men hem de gelegenheid geschonken om de hooge hoofdofficiers-rangen met de daaraan verbonden financiële voordeelen te behalen, wat hem

nu door eene pensionneering onherroepelijk was ontzegd. Het verzoek om eervol ontslag was, 't is duidelijk, een gedwongen fraaiigheid!

Hoe dit zij, NICLOU legde zich bij de zaak neer, hij hield de eer aan zich, trad in het ambtelooze leven terug en vestigde zich te Batavia, alwaar wij hem in het tweede gedeelte zijner loopbaan terugvinden.

Gevoelde men later spijt, dat men NICLOU niet voor het leger had weten te behouden?

Het antwoord hierop moeten wij schuldig blijven.

In het jaar 1869, het beruchte jaar der militaire meetings, ging alles niet normaal. Eerst toen de Generaal W. E. KROESEN als Legercommandant in Indië verscheen, trad de oude, maar verbeterde, stand van zaken in.

Aan dien opperofficier komt de eer toe den tot werkeloosheid gedoemden Oud-Kapitein NICLOU tot een werkzaam en hoogst nuttig leven te hebben terug geroepen. En geen wonder. De Generaal KROESEN had, wij hebben het gezien, NICLOU onder zijne onmiddellijke bevelen zien dienen en leeren waardeeren.

Toen dan ook de betrekking van amanuensis van het weduwen- en weezenfonds voor de officieren der landmacht in Nederlandsch-Indië in het jaar 1872 vacant kwam, werd hij tot die betrekking geroepen.

Had NICLOU in het eerste gedeelte zijner loopbaan, welke wij gevoegelijk het militaire kunnen noemen, 25 effectieve jaren van eervollen dienst achter zich gelaten, in het tweede gedeelte, het administratieve, bracht hij ruim 20 jaren door, zoodat hij bij het nederleggen zijner betrekking in 1892 een zeldzamen dienststaat van 43 Indische jaren, effectief behalve zijn dienst in Nederland, kon aantonen. Als amanuensis — een titel, waarover later nog een woord — betrad hij eigenlijk het veld, waarop hij zoo nuttig werkzaam zou zijn en waarop hij zijn schrandere oordeel, zijne veelzijdige ontwikkeling en zijne ongeëvenaarde werkkraft den vrijen teugel kon vieren.

Eene korte uitwijding daaromtrent moge hier hare plaats vinden.

Het weduwen- en weezenfonds voor de officieren der landmacht van het Nederlandsch-Indische leger was, en is, een geld-instituut, ten doel hebbende om, bij wijze van onderlinge hulp, voor de toekomst der weduwen en weezen van officieren te zorgen. Het moest in stand worden gehouden door het innen van contributiën, in te houden van de traktementen der deelhebbers, en verder door de buitengewone inkomsten, voortspruitende uit stortingen bij rangsverhooging, huwelijken, gratificatiën, enz.

Hoe het fonds aan een kapitaal van den tegenwoordigen omvang gekomen is en wat zijne geschiedenis is, gaan wij hier met stilzwijgen voorbij.

Alleen zij gemeld, dat het beheer in handen moest zijn van eene directie bestaande uit vijf leden, te kiezen uit actief dienende of gepensioneerde officieren van het Nederlandsch-Indische leger, bijgestaan door eenen amanuensis (bij het nieuwe reglement van 1893 is hem een adjunct-amanuensis toegevoegd), allen deelgenooten van het fonds.

Gewoonlijk bestond die directie, voor het meerendeel althans, uit de chefs van wapens en diensten of als zoodanig gepensionneerden (kolonels) zonder geldelijke belooning en ook zonder persoonlijke verantwoordelijkheid. Uit den aard der zaak viel het leeuwenaandeel van het beheer van het fonds, dat een kapitaal van \pm 3.000.000 bezit, den amanuensis ten deel, want van de leden der directie, de actief dienenden, overladen als zij zijn met den arbeid hunner eigen ambtsbezigheden, was en is het niet te vorderen, dat zij aan het beheer van het fonds meer aandeel nemen dan het beslissen op de voorstellen van den amanuensis en het toezicht houden op de uitvoering daarvan. Had het fonds in vroegere jaren in een bloeienden toestand verkeerd, zoo vertoonden zich reeds eenige jaren vóór NICLOU's optreden verschijnselen van achteruitgang, die weldra een bedenkelijk karakter aannamen, toen door de onbepaalde vergunning tot het aangaan van huwelijken door de deelhebbers, de ondoordachte vermindering der contributiën tot 2°%, de daling van den rentestandaard en andere oorzaken, de uitgaven hand over hand toenamen, terwijl de inkomsten daarmede geen gelijken tred hielden. Al dadelijk bij zijn optreden zag de nieuw benoemde amanuensis den toestand als hachelijk in en rusteloos zette hij zich aan den arbeid om door het verzamelen van juiste gegevens, waarin de statistieken der sterfgevallen en andere gewichtige factoren eene hoofdplaats bekleedden, de directie en door deze de Indische Regeering te wijzen op het telken jare toenemende verval van het fonds, dat, zoo geene verandering intrad, zijn val tegemoet ging.

Tot eere der directiën mag gezegd worden, dat zij de voorstellen van den amanuensis, na nauwgezette beoordeeling, met de meeste warmte hebben gesteund en dat zij hem in alles een zijner waardig vertrouwen schonken, een vertrouwen, dat hij niet alleen nooit met teleurstelling heeft beantwoord, maar hem integendeel steeds een prikkel te meer was, om met onverdroten ijver en toewijding altijd dieper en dieper in de belangen van 't fonds door te dringen. Zoo ooit iemand, dan was *hij* doordrongen van zijne verantwoordelijkheid jegens zijne directie en innig was hij zich bewust dat het lot van duizende weduwen en weezen afhankelijk was van het over het fonds te voeren beheer en van de voorstellen, die gedaan moesten worden, om het dreigende gevaar, het débacle, te bezweren. Het archief van het fonds kan er van getuigen hoe hij in talloze nota's en brieven, alle meesterlijk geargumenteed en even zakelijk als onberispelijk van inhoud en stijl, de Regeering trachtte aan te toonen, dat alleen door eene tijdige verhooging der gewone contributiën het onheil te voorkomen was.

De Regeering in Indië en de Ministers van Koloniën, die in dezen hadden te beslissen, bleven doof voor al die met zorg bewerkte vertoogen; tevergeefs werd aangetoond dat elk jaar de lasten de baten overtroffen, dat de val van het fonds nabij was. Hardnekkig bleef de Regeering weigerachtig om aan den drang der directiën toe te geven en het absolute denk-

beeld van „wonderlinge hulp” los te laten, om daarvoor een, voor de bestaande toestanden, gezonder begrip van het doel van het fonds in de plaats te stellen.

Twintig jaren heeft NICLOU daarvoor gestreden. Met onvermoeiden ijver, niet afgeschrikt door de slechte ontvangst, welke de voorstellen der directiën bij de Regeering te beurt viel, ging hij voort met het verzamelen der gegevens, die eenmaal zouden dienen om het fonds op deugdelijke grondslagen en, voor de toekomst, blijvend te reorganiseeren.

Voorzeker de diensten, die NICLOU twintig jaren lang bewezen heeft aan die duizende weduwen en weezen, die uit het fonds hun *to be or not to be* te verwachten hadden, zijn onwaardeerbaar; zij vlochten de lauwerkroon om de slapen van den belangelozen en eerlijken amanuensis. Gerustelijk mogen de weduwen en weezen van heden en zij, die voortaan dat lot treffen, den amanuensis NICLOU dankbaar zijn voor de behartiging hunner hoogste belangen, want alleen door *zijn* onvermoeid streven is de toekomst van het fonds voor nu en voor altijd onder de hoede der wet.

Zeggen wij dan te veel van NICLOU's verdiensten op dit gebied, waarop hij, aanvankelijk geheel vreemd, zich spoedig, met eene bewonderenswaardige juistheid van oordeel en opvatting, de waarachtige belangen van het fonds heeft weten te assimileeren?

Wij gelooven 't niet. Toen eindelijk der Indische Regeering en door haar, den minister (het opperbestuur) de oogen geopend werden en de val van het fonds binnen kort een feit zou worden, werd den Hoogleraar Dr. DE GEER door den minister opgedragen, om den toestand van het fonds aan een nauwkeurig en wetenschappelijk onderzoek te onderwerpen.

Genoemde hoogleraar, die deze taak aanvaardde en met nauwgezetheid volvoerde, bracht haar omstreeks het jaar 1892 ten einde en in het door hem der Regeering aangeboden eindverslag moest hij volmondig verklaren, dat het beheer *goed* was gevoerd en dat de hachelijke toestand van het fonds zetelde in de grondslagen, waarop het berustte. Eene grootere genoegdoening kon den bekwamen amanuensis niet te beurt vallen, dan deze verklaring nopens zijn 20jarig beheer van den hoogstbevoegden Professor VAN GEER.

Dit oordeel van dien hoogleraar heeft zooveel te meer beteekenis, aangezien er nu en dan stemmen zijn opgegaan, die den slechten toestand van het fonds aan het minder goede beheer meenden te moeten wijten.

Niets is minder juist dan dat! Schrijver dezes, die zelf drie jaren lid der directie geweest is, kan getuigen met welk een ijver, kennis en beleid de amanuensis haar ter zijde stond om het wankelende voertuig gaande te houden. Het is ons dan ook eene behoefte den ontslapene van elke schuld vrij te pleiten en gelukkig is het rapport van den Hoogleraar VAN GEER daar, om dit ons pleidooi te bezegelen.

Jammer genoeg, dat de minister er niet toe heeft kunnen besluiten (hij

kan dat nog doen) om gezegd rapport door den druk en door uitdeeling aan deelhebbers van het fonds openbaar te maken. Het zou eene waardige acte van acquit zijn en voor de achtereenvolgende directiën en, wat hoofzaak is, voor den braven amanuensis NICLOU.

In 1892 trad de trouwe dienaar als amanuensis af. Eene gestadige afnemering zijner gezondheid maakte hem voor den inspannenden arbeid, aan zijne betrekking verbonden, ongeschikt en, hoe noode ook, was hij verplicht andermaal in het ambtelooze leven terug te treden. Had de directie, en hadden ook zijne vrienden, herhaaldelijk en met aandrang, doch steeds tevergeefs eene belooning voor hem trachten te verwerven, eindelijk gelukte het den toenmaligen legercommandant, den Luitenant-Generaal VAN ZIJLL DE JONG, hem, door zijne voordracht voor eene koninklijke onderscheiding, het Ridderkruis der Oranje-Nassau te doen verwerven (1). Men weet dat deze, nog niet lang geleden gestichte, orde als surrogaat moest dienen voor de Luxemburgsche Orde van de Eikenkroon, die den Koning-Groothertog WILLEM III ter beschikking stond. Toen door het overlijden van den Koning-Groothertog die beschikking een einde nam, werd de stichting der Oranje-Nassau Orde noodig geoordeeld.

Bekend zijn de onverkwikkelijke debatten ter zake in de Tweede Kamer der Staten-Generaal gevoerd en bekend is het ook, dat deze nieuwe orde aanvankelijk geen groot aanzien genoot. 't Was dan ook eenigermate eene teleurstelling voor NICLOU's vrienden, dat het Virtus-Nobilitat, door allen hem zoo gaarne, als welverdiend gegund, zijn borst niet zou versieren. Wij spraken straks van den titel van amanuensis. Nederig als hij is, gaf hij niet terug wat de titularis feitelijk was; »Secretaris" — zoo iets wat men vroeger raadpensionaris zou hebben genoemd — ware veel juister geweest en 't baart ook verwondering, dat men in het nieuwe reglement den ouden titel heeft behouden. Een amanuensis en het Ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw, zoo kan men gedacht hebben, gaan moeilijk te samen, en uit dit dilemma werd men gered door de toen reeds bestaande nieuwe orde.

Of dan ook aanvankelijk NICLOU zelf met deze belooning ingenomen was, willen wij niet beslissen, maar wij weten dat hij althans later tevreden was met deze onderscheiding, die in ieder geval eene welverdiende hulde was aan zijne hoogst eervolle loopbaan.

Ook in financieelen zin werd gedaan, wat men vermocht. De directie van het fonds, die hem reeds herhaaldelijk voor eene koninklijke belooning had voorgedragen, had de genoegdoening, dat hem bij het nederleggen van zijn ambt eene gratificatie van f 2000 geschonken werd, voorzeker eene bescheidene belooning voor een man, die 20 jaren aan het hoofd had gestaan van een beheer, dat over millioenen liep. Meermalen was men beducht, dat

(1) Sinds November 1865 droeg hij het onderscheidingsteeken voor langdurigen Nederlandschen dienst als officier.

het dezen of genen Minister in den zin zou komen, om NICLOU tot Broeder van den Nederlandschen Leeuw voor te dragen; gelukkig heeft de nieuwe orde die vrees te niet gedaan. NICLOU was niet ijdel, maar *zulk* eene belooning zou hij, die zich zijne verdiensten bewust was, zeker met onwil hebben afgewezen. Aan de bewerking van het nieuwe Reglement voor het fonds heeft hij geen rechtstreeksch aandeel gehad. Niettemin heeft hij, daartoe aangezocht, menig advies uitgebracht, dat aan eene richtige vervulling van de taak van de directie en van zijnen opvolger ten goede kwam. Tot het laatste oogenblik zijns levens kan men zeggen, dat hij als trouwe wachter van het fonds, zijn troetelkind, op zijn post stond. 't Moet hem eene ongekende genoegdoening zijn geweest, nog vóór zijn verscheiden, de herleving van dat fonds gezien te hebben, voor welks belangen hij, zoo talentvol en zoo rusteloos, 20 jaren lang had gestreden. Het nieuwe reglement kwam bij Koninklijk Besluit van October 1893 tot stand en is 1 Januari 1894 in werking getreden. Ook dat heeft hij nog mogen beleven.

En voorzeker, vrijelijk mocht een glimlach van billijke zelfvoldoening het gerimpeld en zorgen-verradend gelaat van den oud-amanuensis hebben opgehelderd, wanneer hij nu en dan teruggedacht aan den langen, noesten arbeid en aan den zwaren strijd, die dit eindresultaat hadden te voorschijn geroepen.

In 1893 werd hem een nieuw en laatst bewijs van waardeering geschonken in zijne bevordering tot den rang van majoor; zijne vrienden hebben er in gejuicht, dat den eerwaardigen grijsaard óók deze onderscheiding nog gelukkig heeft gemaakt.

Bespraken wij tot dusverre NICLOU's administratieve loopbaan als amanuensis, nog moeten wij melding maken van zijn arbeid op militair gebied, dien hij, bij al de beslommeringen aan zijne betrekking verbonden, daarmede op eene hoogst gelukkige en verdienstelijke wijze wist te vereenigen. Wij zouden den werkzamen man te kort doen, indien wij geene melding maakten van zijne militair-critische studiën, vooral den Atjeh-oorlog betreffende. Reeds van het begin van dien oorlog (1873) had hij, ondanks zijne andere veel omvattende bezigheden, zijne aandacht geschonken aan onze krijgsverrichtingen op Sumatra's noordpunt. Toen de Luitenant-Generaal J. VAN SWIETEN op 67jarigen leeftijd geroepen werd om de tweede expeditie aan te voeren, nam NICLOU's belangstelling in dubbele mate toe en niet het minst omdat hij van dien generaal een groot vereerder was en sedert zijn vriend geworden is. De noodlottige tweespalt, waartoe deze benoeming van VAN SWIETEN aanleiding heeft gegeven, en de betreurenswaardige pennestrijd, door partijhaat gevoed, daaruit voortgesproten, zijn te goed bekend, dan dat wij daarover hier zouden uitweiden. Wij moeten er nochtans op wijzen, aangezien NICLOU aan dien strijd een levendig aandeel heeft genomen en zich daarbij deed kennen als een uitmuntend militair schrijver, die alle anderen, welke zich in dien strijd gemengd hebben, ver achter zich liet.

Wie zijne artikelen, brochures, boekwerken en open brieven gelezen heeft, staat verbaasd over de kennis van toestanden, het helder onbevangen oordeel, de nauwkeurigheid en de onpartijdigheid, die in dien arbeid op elke bladzijde doorstraalt. Wij onderzoeken *hier* niet aan welke zijde het recht was, maar schromen niet te zeggen dat wij ons, na lang wikken en wegen, reeds jaren geleden aan de zijde van NICLOU hebben geschaard, vooral daar, waar in strijd met VAN SWIETEN's programma, de agressie de twist-appel is geworden. Wij betreuren het, dat de in 1873 ontstane kloof tusschen mannen, die ieder voor zich, door hunne daden de schoonste bladzijden aan onze krijgsgeschiedenis hadden kunnen toevoegen, een strijd à outrance in het leven riep tegen den *ridderlijken* VAN SWIETEN, den held van Bali, Boni, Kotta-Radja — een strijd, die zijn laatste levensjaren letterlijk heeft vergald en den gemoedelijken en edelaardigen bevelhebber, die zoo velen op het pad van roem en eer was voorgegaan, de rust heeft benomen, waaraan hij zoo groote behoefte had en die hij zoo ruimschoots verdiende.

In dezen strijd betoonde NICLOU zich, ondanks zijn goeden aard, onverbiddelijk, waar het gold den naam van zijnen hoogen vriend tegen de somwijlen ongehoord heftige en onverdiende aanvallen zijner tegenpartij te beschermen, en met eene meesterlijke heerschappij over woord en stijl, steeds blijvende binnen de perken van rechtvaardigheid en courtoisie, was hij een ridderlijk tegenstander en verwierf hij zich tevens den naam, van een onzer beste militaire schrijvers.

Hebben wij in het vorenstaande de verdiensten van NICLOU op militair, administratief en letterkundig gebied naar ons zwakke vermogens in het licht gesteld, nog blijft ons over hem als lid der maatschappij, d. w. z., als mensch en als burger te schetsen. Wie hem gekend hebben, kunnen er van getuigen hoe deze zeldzame man in alle richtingen nuttig was. Als lid van het bestuur van het Parappatan-weezengesticht te Batavia, wijdde hij jaren achtereen zijne krachten aan een ordelijk, zuinig en human behoor, met dat gevolg, dat hem, toen hij ook *die* functie moest nederleggen, het eere commissariaat werd aangeboden.

Jaren lang lid van de verpondings-commissie te Batavia, voorwaar geene sinecure, was hij de vraagbaak zijner collega's en daar was het dat hij zulk eene grondige kennis opdeed van de waarde der belastbare panden, welke niet alleen als grondslag der belasting voor den Staat van het hoogste gewicht was, maar ook tevens voor de zekere plaatsing van kapitalen aan de belangen van het fonds, dat hij beheerde, ten goede kwam.

Meermalen geroepen, 't zij om als arbiter of wel als executeur-testamentair op te treden, volbracht hij die taak steeds ten genoegen van partijen en dit gaf hem de reputatie van onkreukbare eerlijkheid, die gaandeweg spreekwoordelijk werd.

Als mensch muntte hij uit door deugden en hoedanigheden, die men

zeldzaam in één man vereenigd terug zal vinden. Zijne goedhartigheid, hulpvaardigheid en humaniteit waren onbegrensd en algemeen bekend.

Niet zelden werden op zijne bescheiden middelen wissels getrokken, die hij niet zonder persoonlijke ontberingen kon honoreeren. Zijne vrienden hebben hem meermalen hiervan een verwijt gemaakt, maar zijne tegenargumenten ademden in den regel zooveel menschenliefde en vergevensgezindheid, dat men eindigen moest met toe te geven. NICLOU had een braaf gemoed, een edele inborst en een eerlijk hart. Steeds bereid om anderen te helpen, dacht hij aan zichzelf òf in het geheel niet, òf het laatst. Belangeloosheid was een grondtrek van zijn karakter.

Had NICLOU reeds van der jeugd af bewijzen gegeven, dat plichtsbetrachting een der grondslagen van zijne daden zou wezen, voor zijnen bejaarden vader was hij tot het laatste toe een braaf en edelaardig zoon (1).

Zijn geheele leven door betoonde hij zich een trouw vriend, een hoogst betrouwbaar raadsman, een onkreukbaar eerlijk ambtenaar en, met dat al, een sieraad van de maatschappij, waarin hij zich bewoog.

Bij de vele beslommeringen aan zijn ambt verbonden, ongeacht zijne particuliere studiën en bemoeienissen, wist hij, bij voorkeur des avonds, den tijd te vinden om eenige uren in den gezelligen kring zijner bevoorrechte vrienden door te brengen en daar afleiding te zoeken van zijn inspannende dagtaak. Nooit buitengewoon opgewekt, nooit ook gedrukt of afgetrokken, was zijn binnenkomen eene aangename en welkome verschijning; waar NICLOU met zijn trouwhartig gelaat in den kring zat, was, dank zijne veelzijdige kennis en zijne hooge ontwikkeling, van geen kwijnend gesprek sprake. Nooit hoorde men van hem klachten of jeremiaden, geen wrevel of toorn spraken uit zijne gesprekken; hij was een man des vredes en zelfs over zijne tegenstanders betreffend 't Atjeh-beleid of over regeeringsdaden, was zijn oordeel kalm, waardig en vrij van die onverdragelijke aanmatiging, waartoe zoo velen, in 't vuur hunner redeneeringen ondanks zichzelf, vervallen. En dit werd juist zoo in hem gewaardeerd. NICLOU was geen mopperende oudgast, geen ultra-conservatief, geen overdreven liberaal, of wat ook! Bedachtzaam ging hij met zijnen tijd mede en 't goede van heden vond niet minder genade bij hem, dan 't goede van voorheen. In een woord, hij was een beminnelijk man; de Indische maatschappij heeft in hem een zwaar, zoo niet onherstelbaar verlies geleden.

(1) Zijne geboorte kostte aan zijne moeder het leven. Zijn vader hertrouwde niet; eene oudtante belastte zich met het huiselijke beheer; van haar ontving hij de eerste verzorging en later zijne opvoeding. Door geldelijke tegenspoeden, geraakte het gezin in verval tot eindelijk de lang verwachte slag viel (1843). Deze catastrophe, waarbij ook NICLOU's eigen fortuin te loor ging, werd voor hem de spoorslag zijnen bejaarden vader naar vermogen te steunen en dat doel heeft hij altijd voor oogen gehouden. Zijn vertrek naar Indië was daarvan een gevolg en trouw bleef hij de op zich genomene taak volbrengen. Nog als kapitein mocht hij door de ruimere hulp, die hij kon verleen, de zelfvoldoening smaken, dat het zijnen vader op diens ouden dag tot aan zijn dood aan niets ontbroken heeft.

De weinige jaren van gedwongen rust, hebben hem de *ware* rust niet geschonken, zijne wankelende gezondheidstoestand nam hand over hand toe; herhaalde aanvallen van apoplexie sloopten langzaam het toch reeds niet sterke lichaam. Gelukkig vond hij, die meer dan 70 jaren alleen had gestaan, in eene achtenswaardige dame, de weduwe SCHOONHEID, eerder weduwe ALKEN, eene levensgezellin, die zich de taak oplegde om den bejaarden man tot het einde toe liefderijk te verplegen en hem die gemakken te verschaffen, welke zijne hooge jaren vorderden. Op de edelste wijze heeft zij die taak tot het einde toe volbracht; zijne vrienden wetende, dat hem niets ontbrak, dat hij door goede zorgen omringd en liefderijk verpleegd, onder de beste hoede heeft gestaan, brengen haar, de edelaardige vrouw, daarvoor bij dezen hunnen innigen dank.

Op den 21sten December 1895 scheidde NICLOU uit dit leven.

Met hem is een edel mensch heengegaan. Hij ruste in vrede.

RAEDT VAN OLDENBARNEVELT,

Generaal-Majoor

v/h N. O. I.-Leger b. d.

's Gravenhage, April 1896.

IETS OVER RICHTEN EN OVER RICHTMIDDELEN,

DOOR

L. A. VAN ROIJEN,

1ste Luitenant der Artillerie.

(*Vervolg en slot van N°. 3, bladz. 196.*)

(*Met schetsen op plaat III.*)

De wijze van plaatsing en de inrichting van het horizontale richtvlak zijn aangegeven op plaat III. Voor de kanonnen van 15 cM. L/2 $\frac{1}{4}$ en 12 cM. L. St. biedt zich eene geschikte opstellingsplaats achter op den vuurmond aan, door in het bestaande gat van den vervallen zundgattap een nieuwen tap te schroeven (fig. 1 en 2), die aan het boven den vuurmond uitstekende gedeelte twee afgeknotte kegels *p* en *q* draagt, een ter linker- en een ter rechterzijde. De assen dezer kegels liggen in elkanders verlengde en evenwijdig aan de tappen. Brengt men onder tegen het horizontale richtvlak een voetstuk *b* aan (fig. 3—5), dat aan beide zijden een kegelvormige opening *c* en *d* heeft van hetzelfde beloop als de op den vuurmond aangebrachte kegels *p* en *q*, dan zal men op deze wijze het richtvlak in twee standen links en rechts van het verticale vlak, door de zielas gaande, kunnen plaatsen, waarbij de nullijn nauwkeurig evenwijdig aan dat vlak zal loopen, en men door draaiing van het voetstuk om een der kegelvormige tappen het richtvlak steeds horizontaal kan stellen, welke elevatie ook aan den vuurmond gegeven moge worden.

Deze opstellingswijze is betrekkelijk gemakkelijk te verkrijgen, daar de vuurmonden er niet voor naar Delft behoeven gezonden te worden. Voldoet deze opstelling, wat uit proeven zou moeten blijken, dan kunnen ook de andere vuurmonden op dezelfde plaats van een dergelijken tap voorzien worden, behalve de mortieren, waarbij de tapborsten als meest geschikte opstellingsplaats zouden moeten worden gekozen. Het spreekt vanzelf, dat die vuurmonden niet van een even ver doorlopend gat met schroefdraad behoeven te worden voorzien als in de kanonnen van 12 cM. L. St. aanwezig is. Een gat met schroefdraad ter diepte van 21 mM. is voldoende en kan ter plaatse worden aangebracht.

Het richtvlak zelve bestaat uit eene cirkelvormige plaat *a* (fig. 3—5), met voetstuk *b* als boven beschreven, benevens eene alhidade met kijker. De plaat, 17 à 18 cM. in middellijn, draagt aan de bovenzijde eene verdeling in 628 gelijke deelen, aangevende honderdste deelen van den straal. Met behulp van een nonius wordt tot in duizendste deelen afgelezen. Deze nonius bevindt zich aan de alhidade *f*, draaibaar om de spil *e*. Op de alhidade kunnen twee vizierkleppen geplaatst worden, doch daar deze richtwijze onnauwkeurig moet zijn, zouden wij er de voorkeur aan geven de alhidade van eene inrichting met kijker te voorzien als op de figuren is afgebeeld. In de alhidade is namelijk eene zwaluwstaartvormige gleuf gemaakt, waarin zich eene schuif *g* beweegt. Gleuf en schuif zijn gekromd met een straal van ± 50 cM., zoodat bij eene verplaatsing van de schuif door de gleuf van de alhidade, tevens een zekere hoek doorloopen wordt. Met behulp van eene passend aangebrachte verdeling op de alhidade is men nu in staat de grootte dezer verschuiving te beoordeelen, en de voor elk stuk in het bijzonder noodige correctie afzonderlijk te doen geven, waardoor alle stukken schijnbaar met denzelfden horizontalen richthoek, aangegeven op den verdeelden rand *a*, op het hulprichtpunt gericht zullen zijn. Op de schuif *g* staat een opstaande rand *h*, welke den kijker *l* draagt. Deze laatste draait aan de voorzijde om eene as *m* en wordt aan de achterzijde door eene moer *n* vastgeklemd, terwijl de sleuf, in den opstaanden rand *h*, veroorlooft den kijker zooveel op en neder te bewegen als noodig is om op laag en hoog gelegen punten te kunnen richten.

Wat de wijze van verdeelen van den cirkelrand aangaat, zoo is eene verdeling in duizendsten van den straal toegepast, omdat deze vele voordeelen heeft en wij geen enkele reden, noch bij quadranten, noch bij opzetten, noch bij eenig ander richtmiddel kunnen vinden om eene verdeling in graden en minuten aan te bevelen. Hoeken in duizendste deelen gemeten, correctiën in duizendsten aangebracht, geven aan den kanonnier onmiddellijk een denkbeeld van de grootte van den gemeten boog in meters; graden en minuten blijven in zijn brein steeds vage begrippen, die hij nimmer vlug tot eene voor hem duidelijke voorstelling, als een aantal meters is, zal kunnen omwerken.

De verdeling der opzetten onzer kanonnen komt die in duizendsten van den straal zeer nabij; blijkbaar zou zij echter alleen dan juist zijn, wanneer de opzetstang gebogen ware tot een cirkelboog met de korrel tot middelpunt. Indien men aan het quadrant eene verdeling in denzelfden geest gaf, dus in bogen, die duizendsten van den straal groot zijn, dan zou het gunstige gevolg daarvan zijn, dat de schootstafels een paar kolommen minder rijk kunnen worden, het geven der hoogterichting aan onze miliciens vrij wat eenvoudiger zal toeschijnen en de noodzakelijkheid tot het maken van berekeningen, bij den overgang van de richting met den opzet tot die met het quadrant of omgekeerd, zal zijn weggenomen.

Wordt het voordeel eener dusdanige verdeeling van quadranten erkend, dan vervalt uit den aard der zaak elke aanleiding om nog aan opzetten eene verdeeling in graden aan te brengen, doch zouden nieuw aan te maken opzetten eene verdeeling dienen te hebben, die men verkrijgt, wanneer men zich in het verticale richtvlak een cirkel getrokken denkt, waarvan het middelpunt in de vizierkorrel ligt en waarvan de straal gelijk is aan de richtas, dezen cirkelboog in duizendsten van den straal verdeelt, door de deelpunten stralen trekt en de snijpunten daarvan met de verdeelschaal van den opzetstang aangeeft. Het schijnt ons toe, dat het doorvoeren van deze wijze van verdeeling voor nog aan te maken opzetten, voor nog te verdeelen bogen aan affuiten, benevens voor nog te wijzigen quadranten, de eenige weg is om uit den chaos van verdeelingen te geraken, waarin wij ons thans bevinden, en waarin voorkomen:

- opzetten, verdeeld in duizendsten, in meters en in graden,
- rooiharken in tangenten,
- quadranten in graden,
- verdeelde bogen aan mortierstoelen in honderdsten van den straal,
- id. aan affuiten van 6 cM. in graden,
- id. aan kazemataffuiten van 10 cM. in tangenten,
- tangentenbogen in tangenten en in graden,
- kijkers tot plaatsbepaling in graden,
- richtschalen in duizendsten.

Terugkeerende tot ons horizontaal richtvlak, zou elke vuurmond een dergelijk richtmiddel moeten bezitten, doch kunnen daarentegen in de batterij gemist worden: richtschalen met bijbehorende eindjes koord, krijt, blikken plaatjes, enz., rooiharken en terreinkaarten met tangentenboog en plaatsaanwijzer.

De wijze, waarop men zich de indirecte richting onder gebruikmaking van het richtvlak voor zou moeten stellen, is de volgende.

De artilleriecommandanten, die het vuur van een aantal batterijen zullen leiden, zijn in het bezit van eene terreinkaart, waarop die batterijen met de rayons van hare vuuruitwerking zijn aangegeven. Elk der batterijen heeft voor zich een *hoofdrichtpunt* gekozen, zoodanig gelegen dat er geen gevaar bestaat voor het verdwijnen daarvan. Deze hoofdrichtpunten worden op de kaart aangegeven en door eene roode inktlijn verbonden met de standplaats van den rechtersvuurmond der bijbehorende batterij. Deze lijnen worden *hoofdrichtlijnen* genoemd en treden in de plaats der bestaande hoofdooilijnen. Hare stand is op de kaart en in het terrein geheel verzekerd. Verder wordt zorg gedragen, dat, indien door slecht weder of nachtelijk duister het hoofdrichtpunt aan het oog onttrokken wordt, de vuurmonden zich toch in de richting kunnen stellen, hetgeen geschiedt door dichter bij een hulprichtpunt te plaatsen, bij voorbeeld een paal met een plankje, waarop een driehoek geschilderd is, en waaraan des nachts eene lantaarn wordt gehangen. Dit

hulprichtpunt ligt altijd achter de batterij ook al ligt het hoofdrichtpunt er vóór.

De artilleriecommandant maakt tot het aflezen op de kaart gebruik van een messingen boog, verdeeld in duizendste deelen van den straal, en van een messingen liniaal, verdeeld in meters.

De volgende gevallen kunnen zich nu voordoen.

a. Het doel is van de standplaats van den richter voldoende zichtbaar.

Het kanon wordt door middel van richtbaken in de richting gebracht, de elevatie met behulp van het quadrant gegeven. Daarna wordt de kijker op het hoofdrichtpunt gericht en van dit punt verder gebruik gemaakt.

b. Het doel is, door de hoogte der voor den vuurmond liggende dekking, van de standplaats van den richter niet te zien.

Op het plongé is te voren de richting van de hoofdrichtlijn aangegeven, bij voorbeeld door richtbaken in den grond te steken, die steeds blijven staan. Men meet met het richtvlak op het plongé den hoek tusschen deze lijn en de richting naar het doel. Deze hoek wordt aan de stukscommandanten bekend gemaakt en door hen op hun richtvlak uitgezet. Daarna richten zij op het hoofdrichtpunt met inachtneming der noodige correctie voor hunnen onderlingen afstand. Dikwijls zal het ook mogelijk zijn, na den kijker op nul gesteld te hebben, twee richtbaken op het plongé met het doel en de kijkeras in één vlak te brengen.

c. Het vuur wordt geleid volgens de gegevens van de kaart.

Door den artilleriecommandant wordt op de kaart de afstand van het doel tot de batterij gemeten benevens de hoek in duizendsten, dien de hoofdrichtlijn der batterij maakt met de vuurrichting. In plaats van, zooals thans gebruikelijk is, het nummer van het vierkant der kaart en de coördinaten van het doel over te seinen, worden de afstand en de gemeten hoek aan de batterij bekend gemaakt. De hoek geldt alleen voor den rechtervuurmond, daar de plaats daarvan op de kaart van den artilleriecommandant is aangegeven. Toch nemen alle stukken dien hoek op hun verdeelden rand over, en geven daarop eveneens die correctiën aan, welke voor alle stukken worden bevolen of geldend zijn, zoodat de batterijcommandant bij alle vuurmonden steeds nauwkeurig de alhidade op dezelfde verdeling van den verdeelden rand moet aantreffen. Die correctiën echter, welke voor elk stuk afzonderlijk gelden, zooals die voor de evenwijdige richting der zielassen bij richting op het hoofdrichtpunt, welke constant en dus eens en voor altijd te bepalen is, en die voor het concentreeren der zielassen op het doel, worden op de alhidade door verplaatsing der schuif *g* afgelezen, en door de stukscommandanten voor zichzelf geregeld.

Nadat afstand en hoek in de batterij bekend zijn geworden, kan daar het vuur zonder eenig verder oponthoud geopend worden. Het eenige verschil met de voorgaande richtwijze is dus, dat thans de hoek wordt overgeseind, dien men onder *b* zelf mat.

Wij vermoeden, dat in de practijk deze wijze van vuurleiding door één commandant zou blijken verkieslijk te zijn boven de thans gebruikelijke, en zulks wegens de snelheid, waarmede zij veroorlooft uit verschillende batterijen het vuur op één punt te vereenigen, en wegens de eenvoudigheid, die het gevaar voor vergissingen gering doet zijn. Bij de tegenwoordige wijze van richten toch moet de bekendmaking van de plaats van het doel op de kaart door eene serie handelingen in de batterij gevolgd worden, waarvan de juiste uitvoering de intelligentie vereischt van een officier of wel van zulk kader als veelal niet beschikbaar zal zijn.

Bevindt men zich in eene toevallige opstelling, zoowel in het terrein als bij het gebruik van uitleggers, dan moet men de plaats der opstelling kunnen bepalen. Dit geschiedt met het richtvlak zeer gemakkelijk op de bekende wijze. Men meet in fig. 6 den hoek α , die de richtingen naar twee terreinvoorwerpen, welke ook op de kaart staan, met elkaar maken. De 3 punten: uitlegger of batterij, 1ste en 2de terreinvoorwerp liggen nu op een cirkelomtrek en wel zoodanig, dat de boog, tusschen de beide terreinvoorwerpen begrepen, 2α is. Om het middelpunt van dien cirkelomtrek te vinden, verbindt men de beide terreinvoorwerpen op de kaart door eene lijn en deelt deze rechthoekig midden door, dan ligt het gezochte middelpunt hierop. Trekt men daarna van uit een der terreinvoorwerpen eene lijn onder een hoek α naar de deellijn, dan wordt aldus het middelpunt O gevonden. Door den cirkel te trekken zal men in zijne snijding met kanaal of vaart de plaats van den uitlegger vinden. Zoo noodig construeert men twee cirkels.

Is de standplaats gevonden, dan kiest men een hoofdrichtpunt en geschiedt de richting als boven werd beschreven.

Voor eene aanleiding tot het maken van fouten bij gebruik van het richtvlak moet hier nog gewaarschuwd worden. Wanneer na elk schot de vuurmond niet weer juist op dezelfde plaats in batterij komt te staan en aldus zijn standplaats verandert, zal men door steeds met dezelfde verdeeling op het hoofdrichtpunt te blijven richten, afwijkingen verkrijgen. Deze afwijkingen zullen het grootst zijn, indien het hoofdrichtpunt recht achterwaarts ligt en de vuurmond zich zijwaarts verplaatst. Ligt het hoofdrichtpunt slechts eenigszins ver verwijderd, bijv. op 1000 M. afstand, dan kan echter, ook in dit ongunstigste geval, van bijzondere maatregelen worden afgezien, daar de vuurmond zich één meter zijwaarts zou moeten verplaatsen om een fout van $1^0/00$ in de richting op het hoofdrichtpunt te veroorzaken. Bij geringen afstand van het hoofdrichtpunt, bijv. beneden 500 M., en achterwaartsche ligging daarvan, zal men echter goed doen door eene juiste plaatsing der wiggen zorg te dragen, dat de vuurmond op dezelfde plaats in batterij loopt. Ligt het hoofdrichtpunt zijwaarts, dan vermijdt men elke fout, onverschillig op welken afstand het zich bevindt, door de affuit na elk schot met de raden tot tegen de stootplank of de borstwering te rijden.

Als we thans een blik terugwerpen op het drietal eischen aan den aanvang van dit opstel voor de richtmiddelen afgeleid, dan komt het ons voor, dat men van den horizontalen rand in verbinding met het quadrant verwachten mag, dat het naar behooren zijne taak zal vervullen. Eene snelle concentratie van vuur is den artilleriecommandant mogelijk gemaakt; nadat hij afstand en hoek aan de batterijen heeft doen mededeelen kan het vuur door deze, zonder verdere beraadslagingen in de batterij, onmiddellijk geopend worden. Omtrent de nauwkeurigheid der te bezigen richtmiddelen behoeft geen twijfel meer te bestaan; de invoering van brisante granaten voorzien van tijdschokbuis, welke om uitwerking te hebben eene zeer juiste ligging van het springpunt vereischen, is eene omstandigheid, die ons slechts te meer waarde aan de op dusdanige wijze verkregen nauwkeurigheid kan doen hechten. Het vuren bij nacht kan, indien men voor hulprichtpunt eene lantaarn gebruikt, voorzien van een scherm met een klein rond gat, zonder stoornis doorgaan. Vijandelijke treffers in de nabijheid, die de bedding vernielen of onder het zand werken, regen, modder en andere oorzaken, die het gebruik der richtschalen zouden beletten of belemmeren, hebben op het gebruik van het richtvlak geen invloed. En evenals het quadrant wordt het horizontale richtvlak een verwisselstuk, dat bij elken vuurmond kan gebezigt worden. Op een driehoek gesteld is het voor plaatsbepaling en observatie volkomen geschikt, aldus de mogelijkheid tot het verkrijgen van meerdere eenheid in richt- en observatiematerieel openende.

Wanneer eene eventueele beproeving van het hierboven beschreven horizontale richtvlak, bevredigende uitkomsten mocht opleveren, dan zou naar onze meening de meest gewenschte toestand deze zijn, dat alle vuurmonden, bestemd tot het voeren van den geschutstrijd — tegen inlevering hunner richtschalen en der voor hen uitgetrokken rooiharken — van dit richtvlak voorzien werden, en dat voorts als regel werd aangenomen:

1°. het gebruik van den opzet blijft beperkt tot die gevallen, waarin direct op het doel moet worden gericht of zich een duidelijk zichtbaar hulprichtpunt aanbiedt, terwijl de aard van het vuur, zooals bij voorbeeld bij granaatkartetsvuur of bij het beschieten van zeer uitgebreide doelen, het maximum van te bereiken nauwkeurigheid niet vereischt;

2°. in alle andere gevallen bezigt men quadrant en horizontaal richtvlak.

De bestaande opzetten van alle vuurmonden zijn dan voldoende om aan hunne beperkte roeping te beantwoorden.

Volledigheidshalve moeten we nog gewagen van de kosten, welke aan het algemeen gebruik van het richtvlak verbonden zouden zijn. Wij zeggen »volledigheidshalve,» omdat reeds terstond duidelijk is, dat met de invoering voor een beperkt aantal kanonnen geen schatten gemoeid zullen zijn, en derhalve het al of niet van nut zijn van den toestel over zijne invoering zal moeten beslissen, terwijl eerst daarna de kosten nader beschouwd mogen

worden. Met dien gedachtengang plaatsen wij de kostenberekening dan ook aan het slot.

De prijs van een richtvlak met kijker en tap voor zijn opstelling op den vuurmond is ongeveer gelijk aan dien van een rooihark met toebehooren, 50% meer dan die van een stel richtschalen, indien alleen een *lang* ophangraam voor de vóórrichtschaal benoodigd is, en 30% meer, als bovendien een *kort* ophangraam vereischt wordt. Het aantal rooiharken, dat bestaat, is niet groot; blijft dit instrument zich handhaven, dan zou eene aanzienlijke uitbreiding van dat aantal voor het in de richting brengen der vuurmonden noodig zijn. Tegenover de uitgave, welke voor de aanschaffing van het richtvlak gedaan zou moeten worden, dient men dus in de eerste plaats de besparing te stellen door het niet meer aanmaken van rooiharken verkregen, in de tweede plaats die, welke van het vervallen der richtschalen, bij nieuw aan te maken affuiten, het gevolg is, terwijl in de derde plaats aan bestaande opzetten zonder dwarsarm geene wijzigingen meer naar het model van den opzet van 15 cM. K. behoeven te worden aangebracht. Vergelijkt men de vermindering in prijs van nieuw aan te maken geschut, door het ontbreken der richtschalen en het onnoodig zijn van rooiharken, met de uitgave voor het bij die vuurmonden te voegen richtvlak, dan houdt men een voordeelig saldo over, dat, de zaak van een zuiver financieel standpunt beschouwende, grond geeft tot het vermoeden, dat het bedrag voor de aanschaffing in eens uitgegeven, blijken zou jaarlijks eene goede rente op te brengen. Doch meer dan een mogelijk financieel succes zou ons verheugen als de vestingartillerie de directe voordeelen kon plukken van het bezit eener nauwkeuriger, eenvoudiger en de leiding door één hand bevorderende richtwijze, en als dus het horizontale richtvlak, aan onze kameraden in handen gegeven en na bij het wapen een louteringsproces te hebben ondergaan, blijken mocht voor het verbeteren der indirecte richtwijze een geschikt middel te zijn geweest.

HET MODERNE SNELVUREND VELDGESCHUT.

DOOR

C. J. M. COLLETTE,

Kapitein der Artillerie.

(*Vervolg van N°. 4, bladz. 267.*)

(*Met schetsen op plaat IV.*)

a. *Systeem-NORDENFELT* (1).

De »Société NORDENFELT» heeft twee nieuwere typen van snelvurende veldkanonnen geconstrueerd, die beide een kaliber van 7,5 cM. bezitten. Het lichtste type is meer in het bijzonder bestemd voor de rijdende artillerie en ook voor landen, waar de wegen minder goed of de paarden niet zoo sterk zijn als in Europa.

De constructeur kent aan dit geschut de navolgende voordeelen toe:

1. Het kanon schiet projectielen met lichte metalen kardoeshulzen van geringe afmetingen, waardoor aan het rookloos kruit een zoo groot mogelijk rendement wordt gewaarborgd.

2. Het sluitmechanisme is eenvoudig; alle deelen zijn stevig en worden beschermd door de kulas.

De vuursnelheid hangt alleen af van de tempering der tijdbuizen en van de richting, daar de bewegingen van het sluitmechanisme sneller kunnen worden uitgevoerd dan voor het schot te velde noodig is.

3. De sluitschroef is verdeeld in vier sectoren, om elke rechte lijnige verplaatsing te beletten.

Bij het kanon met sluiting M. 94 wordt de kulas geopend en weder gesloten door ééne enkele voortgezette beweging van den hefboom.

4. De percuteur en de slagveer kunnen met de hand, dus zonder gebruik te maken van eenig werktuig, verwisseld worden.

(1) Het geschutstelsel der »Société NORDENFELT» te Parijs — niet te verwarren met de »MAXIM-NORDENFELT Guns and Ammunition Company, Limited,» te Londen — wordt vervaardigd door de »Société anonyme JOHN COCKERILL» te Seraing in België, terwijl ook de Fransche militaire rijkswerkplaatsen het recht van aanmaak bezitten.

5. Er bestaat geen gevaar voor het ontijdig afgaan van het schot, daar de percuteur het slaghoedje alleen dan kan treffen als de kulas volkomen gesloten is.

6. Als het schot weigert, draait men met de hand de zoogenaamde »disque réarmeur" om, waardoor de slagveer tengevolge van eene geringe wending van den hefboom opnieuw gespannen wordt, terwijl de kulas volkomen gesloten blijft (1).

7. Nabranders kunnen geen ongeval veroorzaken, daar de kulas eerst op de gewone wijze kan geopend worden, wanneer het schot inderdaad is afgegaan. Eene bijzondere verrichting stelt evenwel in staat de kulas toch te ontsluiten (1).

8. Het draagstuk, waarin de sluitschroef wordt vastgehouden, sluit elke opening van de kulas volkomen af; slijk en stof kunnen dus niet tusschen het mechanisme indringen.

9. De affuit is zoowel van hulpmiddelen voor de hoogte- als voor de zijdelingsche richting voorzien.

10. De levende kracht van den terugloop van het kanon wordt opgenomen door een afzonderlijke rem met medewerking van de voertuigrem.

De affuit bevindt zich dientengevolge na elk schot in denzelfden stand als daarvoor.

11. Alle deelen van de geschutrem hebben eene veilige ligging tusschen de zijwangen der affuit.

12. De affuit is voorzien van een hardstalen schild, dat eene voldoende oppervlakte en dikte bezit om de bediening tegen geweerkogels en scherven van projectielen te beschermen.

13. De munitievoorraad is grooter dan bij elke andere veldartillerie, waarvan de vuurmond een zelfde vermogen en een zelfde gewicht bezit.

Bij het zware type bedraagt deze voorraad 233 schoten per kanon der batterij, bij het lichte type 197. Het gewicht der munitie, medegevoerd door eene batterij van 6 stukken met 9 caissons, bedraagt meer dan 40% van het geheele gewicht, dat door de 15 bespanningen moet getrokken worden.

14. De volledige projectielen, geborgen in de voorwagens en de caissons, zijn bij zestallen in aluminiumbakken geplaatst; elke bak vormt aldus eene »eenheid van voorraad."

15. Alle voertuigen der batterij zijn van veeren voorzien, ten einde de schokken gedurende het rijden te verminderen.

16. Men heeft gebruik gemaakt van nikkelstaal en aluminium om tot eene gewenschte lichtheid te geraken naast het vereischte weerstandsvermogen.

De gegevens toonen aan, dat het totale gewicht, door de bespanning te trekken, kleiner is dan bij de gewone artillerie, ondanks den grooten munitie-

(1) Met betrekking tot de constructie M. 94.

voorraad, de projectielen met kardoeshulzen, het schild voor de bediening, de geschutrem en den toestel voor de zijdelingsche richting.

Gaan wij er thans toe over de technische inrichting van dit geschutstelsel meer van nabij te beschouwen.

De fig. 1—6 hebben betrekking op het snelvurend veldkanon van 7,5 cM., licht type. Het zware type verschilt alleen in afmetingen (1).

De *vuurmond* bestaat uit drie hoofddeelen: de kernbuis, den mantel en den ring met vizierkorrel.

De kernbuis is gesmeed uit één blok nikkelstaal. De mantel, ter versterking hieromheen gelegd, strekt zich naar voren uit tot voorbij den schroeftap, waarmede de vuurmond op de bovenaffuit bevestigd wordt; deze tap is met den mantel uit één stuk vervaardigd. Het achtereinde van den mantel steekt ver genoeg buiten de kernbuis uit om het sluitstuk te kunnen opnemen. Ten einde aan den mantel, die door klemming is vastgezet, eene zoo vast mogelijke ligging te geven, grijpt hij aan de voorzijde over een ringvormigen band der kernbuis. Voorts steunt de mantel zoowel vóór als achter tegen de kernbuis, waartoe tusschen de ligplaats van het sluitstuk en de kamer eene verdikking is aangebracht.

De richtmiddelen bevinden zich aan de linkerzijde van den vuurmond. De opzet is voorzien van verdeelingen in afstanden en graden. De vizierkorrel is in een ring geschroefd, die vóór den mantel om de kernbuis is gelegd.

De kulas is inwendig voorzien van twee diametraal tegenover elkander gelegen schroefsectoren, waartusschen gladde gedeelten, die elk $\frac{1}{4}$ van den geheelen omtrek der ligplaats voor het sluitstuk in beslag nemen.

Bij beide typen, het lichte en het zware kanon, is hetzelfde sluitmechanisme toegepast. Er bestaan echter twee verschillende constructiën, met name M. 91 en M. 94, die beide voor eene bespreking in aanmerking komen, te meer, daar eerstgenoemde ook is aangenomen voor NORDENFELT's berggeschut (2).

Het *sluitmechanisme* M. 91 is samengesteld uit 5 hoofddeelen: het eigenlijke sluitstuk *a*, het draagstuk *b*, den hefboom *c*, het ontstekingsmechanisme en den patroontrekker *d* (fig. 7—14) (3).

Aan het *sluitstuk* onderscheidt men twee platte en twee cilindrische zijden; in de laatste zijn schroefdraden gesneden, zoodat een kwart omwenteling voldoende is om de sluitschroef vast te zetten of wel vrij te

(1) Wij hebben er de voorkeur aan gegeven alle getallen-gegevens te verzamelen in hierachter volgende tabellen.

(2) De constructeur is van meening, dat *beide* constructiën toepassing kunnen vinden, ook al is de eene van ouderen datum.

(3) Ontleend aan *Engineering*, Februari en Maart 1895, en aangevuld met verschillende gegevens, ons rechtstreeks door de »Société NORDENFELT» verstrekt.

maken. Overigens zijn de afmetingen zoodanig gekozen, dat de kamer volkomen wordt afgesloten (fig. 10).

Het achterste gedeelte van het sluitstuk wordt gevormd door een hollen tap, die eene ligplaats vindt in het draagstuk, dat, scharnierbaar om den bout f , aan de kulas is verbonden.

In het voorste gedeelte van het draagstuk zijn moerdraden gesneden, bestemd tot het opnemen van de laatste twee schroefdraden van het sluitstuk.

Op den bovengenoemden tap wordt de hefboom gestoken, met behulp waarvan het sluitstuk kan bediend worden. Eene centrale doorboring van dezen hefboom geeft gelegenheid het afrektouw aan het sluitmechanisme te bevestigen.

Door nu den hefboom — die bij gesloten vuurmond horizontaal ligt — 90° om te draaien, wordt niet alleen het sluitstuk vrij gemaakt, maar vatten ook de achterste schroefdraden hiervan in het draagstuk, zoodat ten slotte het geheele samenstel, om den bout f als spil, tot tegen de kulas kan worden omgewenteld. Ten einde het draaien van het sluitstuk in het draagstuk te beletten, is hierin de schroefdraad gedeeltelijk weggenomen om eene ligplaats te vormen voor den stang van den patroontrekker (zie bij a^4 fig. 9).

Omtrent het ontstekingsmechanisme dient het navolgende vermeld te worden.

Het vooreinde van den percuteur g is van een schroefdraad voorzien ter bevestiging van de slagpin z ; hij wordt gedeeltelijk in het eigenlijke sluitstuk, ten deele in den hollen tap opgenomen. Aan het achtereinde draagt deze percuteur eene nok s , die zich recht achter- of vooruit kan verplaatsen in eene groef van het draagstuk. Tegenover deze groef is in den hollen tap een spanvlak aangebracht (fig. 11, 12).

Uit een en ander blijkt, dat, indien het sluitstuk met behulp van den hefboom gedraaid wordt, de percuteur aanvankelijk zal blijven liggen. Zoodra echter bedoeld spanvlak de nok s ontmoet, zal deze, en daarmee ook de percuteur, achteruit gedrukt worden (fig. 13). Ten anderen komt de nok l van den hefboom in aanraking met den cylinder h , die het achtereinde van den percuteur omvat, waardoor deze cylinder in de draaiende beweging moet deelen en een hieraan voorkomende tand ψ (fig. 14) vóór de nok s geplaatst wordt, om haar te beletten zich wederom naar voren te bewegen.

Nu ligt tusschen den kop der slagpin en den bodem van den meer genoemden cylinder de spiraalvormige slagveer j opgesloten, die blijkbaar door de achterwaartsche beweging van de nok s is samengedrukt; de vuurmond is bijgevolg thans »gewapend”. Zoodra echter de tand, die de nok s tegenhoudt, verwijderd wordt, zal de slagveer zich ontspannen en de pin vooruitsnellen om vervolgens het schot te doen afgaan.

Dit laatste wordt bereikt door een ruk aan den trekker i , waarmede de nok v één geheel uitmaakt. Deze nok kan zich namelijk in dezelfde groef

bewegen, waarin ook de nok s glijdt. Bij die beweging ontmoet zij een schuin vlak, aangebracht in de uitsnijding van den cylinder en zoodanig geconstrueerd, dat laatstgenoemde voldoende wordt omgedraaid om den percuteur vrij te maken.

Nadat de trekker wederom aan zichzelf is overgelaten, wordt hij door de spiraalveer k vooruitgedreven, waardoor de nok v stoot tegen eene borst b^1 (fig. 14) in de uitsnijding van den cylinder. Doch daar deze laatste, wanneer het sluitstuk gedraaid wordt, door de nok l van den hefboom een weinig wordt omgezet, zal zich de nok v onder den invloed van de spiraalveer k verder naar voren kunnen bewegen, waardoor alsdan de trekker zijn meest voorwaartschen stand inneemt en zich opnieuw vóór het schuine vlak in de uitsnijding van den cylinder bevindt. Het is echter nog niet mogelijk den vuurmond af te trekken voordat het sluitstuk eene wenteling van 90° heeft volbracht, daar thans het vlak c^1 de nok v belet achteruit te gaan. Is evenwel deze hoek doorloopen en dientengevolge de nok v vrij gekomen, dan zal door een ruk aan den trekker de bovengeschetste werking intreden.

Aan den *patroontrekker* onderscheidt men den hefboom d , waarvoor eene zoodanige ligplaats in de kulas gespaard is, dat de haak n zich steeds vóór den rand der kardoeshuls bevindt. Deze hefboom is draaibaar om een as r , terwijl voorts op den bek o de trekkerstang e werkt, die vóór- en achterwaarts verschuifbaar is in eene uitsnijding van de kulas.

Bedoelde stang eindigt in een ring met elliptische opening tot het doorlaten van den draaibout f . In dien ring is eene groef aangebracht, waarin eene excentrische verbreding van het draagstuk vat, zoodat bij het omwentelen van het sluitmechanisme de stang achteruit en het gedeelte a^1 tegen den bek o gedrukt wordt.

Dientengevolge wordt de kardoeshuls vrij gemaakt om, door den stoot van het draagstuk tegen de kulas en dus ook tegen den trekkerstang, met kracht te worden uitgeworpen. Bij het sluiten van den vuurmond keeren patroontrekker en stang weder in den normalen stand terug.

Verlangt men den percuteur te verwisselen, dan sluit men den vuurmond volkomen, neemt den hefboom af en trekt den cylinder uit, daarmede tevens den percuteur verwijderend. Vervolgens wordt de als reserve medegenomen ontstekingsstoestel ingebracht. Deze geheele verrichting kan in minder dan 30 seconden geschieden (1).

Het *sluitmechanisme* M. 94 bestaat uit 5 hoofddeelen overeenkomstig de constructie M. 91, terwijl ook dezelfde beginselen bij beide systemen gehuldigd zijn.

(1) Het hier beschreven stelsel van sluiting heeft later nog enkele wijzigingen ondergaan, waaromtrent wij niet verder zullen uitweiden. Dit neemt echter niet weg, dat het door ons behandelde stelsel, als van zeer deugdelijken aard, door den fabrikant gehandhaafd blijft.

Het verschil ligt alleen in de wijze van openen en sluiten van den vuurmond, het gebruik van het ontstekingsmechanisme en de toepassing van veiligheidsmaatregelen. Men heeft dan ook deze constructie bedacht om te verkrijgen, dat de hefboom zich in één horizontaal vlak beweegt, dat de percuteur kan gespannen worden zonder het sluitstuk te openen en dat de veiligheid van de bediening afdoend gewaarborgd is, indien het schot weigert.

De hefboom M. 91 is daartoe vervangen door eene rechthoekig omgebogen kruk (fig. 15—19), voorzien van een getanden boog. Deze boog grijpt voorts in de verticale tanden van eene staaf, die aan de onderzijde van eene rij horizontale tanden voorzien is. Deze laatste werken weder op de verticale tanden van eene schijf, gestoken op den cylinder van het sluitstuk, die eene dergelijke rol vervult als de cylinder bij de constructie M. 91 en het ontstekingsmechanisme in zich opneemt.

De werking kan als volgt beknopt verklaard worden.

Onderstellen wij, dat het schot gevallen is. Allereerst wordt nu de veiligheidspal, die tot dusver de kruk vasthield, uitgelicht. Vervolgens wordt de kruk van links naar rechts bewogen, waardoor de getande boog, de dubbelgetande staaf en de getande schijf den cylinder voldoende omzetten om te maken, dat, door middel van een hellend vlak aan diens achtereinde, de slagpin teruggetrokken, de daarin opgenomen slagveer samengedrukt en een nok op deze pin uit eene gleuf in het sluitstuk verwijderd wordt.

Door de beweging van de kruk voort te zetten wordt vervolgens de sluitschroef losgedraaid en het laatste tweetal draden weder door het draagstuk opgenomen. De slagpin, die reeds over een zekeren afstand is teruggelopen, kan niet meedraaien omdat de bovengenoemde nok thans in eene insnijding van het draagstuk vat.

De roteerende beweging van de getande schijf heeft ook den veiligheidspal in een zoodanigen toestand gebracht, dat hij thans als stuitnok dienst doet.

Nadat het sluitstuk weder vóór zijne ligplaats is gebracht, wordt de kruk van rechts naar links gedraaid. Gelijktijdig wordt de nok, die tot dusver de slagpin met gespannen veer tegenhield, vrij gemaakt om echter onmiddellijk door den trekker gevat te worden, waartoe zich aan de onderzijde van deze nok een tand en in het bovenste gedeelte van den trekker eene hiermede overeenkomende uitsnijding bevindt.

De vuurmond is thans gesloten, de veiligheidspal automatisch aangelegd. Een druk op den trekker doet blijkbaar het schot afgaan.

Weigert het projectiel, dan kan de slagpin opnieuw gewapend worden zonder het sluitstuk te openen. Daartoe wordt de veiligheidspal uitgelicht en eene schijf — „disque réarmeur” —, die op den cylinder bevestigd is, 180° omgedraaid. Deze handeling heeft tengevolge, dat de verbinding tusschen den cylinder en het sluitstuk wordt opgeheven. Vervolgens wordt de kruk van links naar rechts gedraaid, waardoor slagpin en veer — zooals

reeds werd medegedeeld — worden teruggetrokken en de vuurmond bijgevolg opnieuw gewapend wordt. De slagpinnok belet, dat de kruk te ver wordt omgedraaid, zoodat het sluitstuk in het geheel niet bewogen kan worden. Zijn ten slotte de schijf en de kruk weder in den normalen stand teruggebracht, dan wordt de laatste met den veiligheidspal vastgezet.

Verlangt men de slagpin of wel de slagveer te verwisselen, dan wordt de gekartelde knop aan de achterzijde van het sluitmechanisme 45° omgedraaid, waardoor het mogelijk wordt dezen knop gelijktijdig met de »disque réarmeur,» de slagpin en de slagveer uit te nemen en desverkiezende door andere te vervangen.

De patroontrekker werkt ongeveer op overeenkomstige wijze als die der constructie M. 91, waarom wij het onnoodig achten hieromtrent uit te weiden.

De inrichting van de *affuit* wordt verduidelijkt door de fig. 20—23.

De zijwangen zijn van staal vervaardigd en, rekening houdende met de vereischte stevigheid, zoo licht mogelijk geconstrueerd. Langs de bovenzijden zijn geleirichels aangebracht, waarover de wieg, die den vuurmond draagt, kan heen en weer glijden. Ook treft men tegen de binnenzijde der zijwangen dergelijke richels aan tot het geleiden van de reminrichting van den vuurmond bij den terugloop en het weder in batterij komen.

Ten einde de op marsch voorkomende schokken te breken, is de *affuit* veerkrachtig op de as bevestigd.

De raden kunnen — hetzij gedurende het vuren, hetzij op marsch — met behulp van remklossen, die excentrisch met de as verbonden zijn, worden vastgezet. Buiten gebruik gesteld, worden de remklossen onder de zijwangen opgehangen. Een hefboom, naast elke zitplaats op de *affuit*, stelt in staat de klossen tegen de radbanden min of meer sterk aan te drukken.

De bediening wordt beschermd door een breed en voldoende dik gehard stalen schild, dat uit twee deelen bestaat. Het bovenste gedeelte is aan de zijwangen bevestigd, het onderste is verbonden met de reminrichting en kan hiermede scharnieren om de as der raden. De bovengenoemde hefboomen dienen bijgevolg zoowel voor de klossen als voor het onderschild. Neergelaten, hangt het onderschild aan twee veerende kettingen, tenzij de remklossen — zooals tijdens het schieten — op den grond rusten.

Overigens draagt de *affuit* een kistje met twee kartetsen, terwijl verwisselstukken en gereedschappen tusschen de zijwangen opgeborgen worden.

De boven*affuit* rust met twee tappen in daarvoor bestemde pannen van de wieg. De verticale schroeftap van den vuurmond is gestoken in een opening der boven*affuit* en vastgezet door middel van eene opsluitmoer.

Wat de vuurmondrem aangaat heeft de »Société NORDENFELT» twee stelsels, met name een hydraulische en een wrijvingsrem, geconstrueerd, zonder nu

juist aan de eene of de andere inrichting beslist de voorkeur te geven. Eerstgenoemde is voorgesteld in fig. 20 en 22, de laatste in fig. 21 en 23.

De hydraulische rem neemt den geheelen terugloop van den vuurmond op, terwijl de remklossen in staat zijn te beletten, dat de affuit zich verplaatst bij het afgaan van het schot. De zuigerstang is aan de affuit, de cylinder aan de wieg bevestigd, zoodat het kanon, de bovenaffuit, de wieg en de rem gelijktijdig terugloopen en over de bovenbedoelde richels schuiven, terwijl de hydraulische rem benevens een tweetal lange spiraalveeren, die aan weerszijden van den remcylinder aan de affuit bevestigd zijn, de levende kracht absorbeeren. Deze beide veeren doen vervolgens het genoemde samenstel weder in batterij loopen.

De inrichting van de wrijvingsrem komt in hoofdzaak op het navolgende neer.

Onder tegen de wieg bevindt zich eene getande staaf, die bij den terugloop grijpt in eene, gedeeltelijk eveneens van tanden voorzien, schijf, gestoken op eene horizontale as tusschen de beide zijwangen. Met deze schijf is een excentrische nok uit één stuk gegoten, terwijl aan deze laatste een patentketting bevestigd is, die derhalve door den terugloop zal worden opgewonden. Het andere uiteinde van deze ketting is bevestigd aan eene krachtige tamponveer, die aan de voorzijde steunt tegen eene dwarsplaat, welke de zijwangen der affuit verbindt. Naarmate nu de ketting wordt opgewonden, wordt deze veer meer en meer gespannen, zoodat zij een gedeelte van den terugloop opneemt en ten anderen het geheele samenstel wederom in batterij brengt. Tot het behoorlijk regelen van de remming bevindt zich op dezelfde as, links van de getande schijf, een stel schotelveeren en rechts, eene eigenaardige kleminrichting.

Het zou ons ditmaal te ver voeren omtrent een en ander in alle bijzonderheden te treden. Alleen zij er nog de aandacht op gevestigd, dat alle deelen der beide remstelsels tusschen de zijwangen der affuit zeer goed beschermd zijn.

Ten slotte is ook het staartbeslag zoodanig ingericht, dat de affuit zich daar ter plaatse in den grond vastwerkt. Het schijnt, dat de constructeur hiertoe van verschillende methoden gebruik maakt.

Voor het geven van de hoogterichting heeft men zijn toevlucht genomen tot een dubbele stelschroef, waarop een rondsel werkt, dat weder door middel van een handwiel bewogen wordt.

De zijdelingsche richting wordt medegedeeld op overeenkomstige wijze als het spreiden bij verschillende mitrailleurs. Ook hier werkt eene schroef op een worm, terwijl het bodemstuk over den stelschroefkop verschuifbaar is.

Eindelijk dient nog een en ander te worden medegedeeld, betreffende de constructie van voorwagen en caisson.

Het lichaam van den *voorwagen* is opgebouwd uit een horizontaal en twee verticale ramen van stalen hoekijzers; hiertusschen wordt de munitie geborgen, terwijl twee of drie bedieningsmanschappen er op kunnen plaats nemen.

Het middenijzer heeft eene U-vormige gedaante; het vooreinde hiervan is ingericht voor het aanspannen van de paarden, het achtereinde draagt den haak voor het opleggen van het stuk.

Evenals de vuurmond op zijn affuit, is ook het voorwagenstel veerend op de as bevestigd.

De voorwagen kan 8 munitiebussen, elk voor 6 patronen, opnemen. Deze bussen zijn vervaardigd van aluminiumplaat en daardoor zeer licht (1); elke bus vormt eene eenheid van voorraad, zooals wij reeds in den aanvang mededeelden.

De afstand tusschen de assen van affuit en voorwagen bedraagt 2,940 M. voor het zware en 2,690 M. voor het lichte type, zoodat het aangespannen stuk nog kan wenden tusschen twee muren op een onderlingen afstand van 6 M.

De *caisson* van het zware veldstuk heeft volkomen denzelfden voorwagen als de affuit, uitgezonderd eenige benoedigdheden.

Bij het lichte type zijn de beide deelen van den *caisson* verwisselbaar, zoowel onderling als met den voorwagen der affuit. De achterwagen is voorzien van eene reminrichting en van een langboom, die gemakkelijk door een disselboom vervangen kan worden. Zoodoende kunnen dus de *caisson*-achterwagens snel tot voorwagens gewijzigd worden.

Omtrent de medegevoerde munitie laten wij later eenige cijfers volgen.

Ook omtrent de samenstelling van deze *munitie* zullen wij binnen kort in staat zijn de noodige bijzonderheden mede te deelen (2).

(Wordt vervolgd.)

(1) Wanneer EDISON inderdaad de methode heeft gevonden om aluminium met behulp van electriciteit te harden, zoodat het in deze eigenschap het staal zou evenaren, dan zal men ongetwijfeld tot het aldus verbeterde metaal zijn toevlucht nemen.

(2) Tot dusver werd deze munitie niet beschreven, doch de constructeur heeft ons toegezegd weldra de gewenschte inlichtingen te zullen verstrekken.

De gymnastiek in ons leger.

Er wordt veel geklaagd en gemopperd in ons klein legertje; somtijds ten onrechte, dikwijls ook met reden; veelal in stilte, wat nooit verbetering tengevolge kan hebben, doch ook niet zelden in het openbaar; maar dan ook wederom worden vaak de fouten aangewezen en breed uitgemeten, zonder den beteren weg aan te wijzen. Eene opbouwende critiek is uit enkele pennen, en wel voornamelijk uit die van anonyme schrijvers, niet te verwachten. Het is zoo gemakkelijk, om te verklaren, dat dit niet deugt en dat onbillijk is; doch wil men waarde toegekend zien aan zijne woorden, dan geve men steeds de wijze aan, waarop verbeteringen aan te brengen zijn. De vrees, dat hoogergeplaatsten dit euvel zullen duiden, is in strijd met het goede militaire doel, dat men zich met het maken zijner opmerkingen voor oogen stelt.

Ééne zaak in ons leger bleef vrij wel gespaard voor heftige aanvallen, althans van militaire zijde, namelijk de gymnastiek.

Viel op de waardeering, op het onderwijs en op de beoefening van dit belangrijk onderdeel der militaire opleiding dan zoo weinig af te dingen? Dat het tegendeel eerder waar is, blijkt genoegzaam uit hetgeen in de laatste jaren geschied is. De gymnastiek werd over het algemeen van te weinig belang geacht, althans in vergelijking met andere toestanden en feiten, terwijl slechts enkelen zich bevoegd achtten, om er hun oordeel over uit te spreken; daaraan moet het m. i. toegeschreven worden, dat zij niet zóó sterk afgebroken werd als andere militaire onderwerpen.

Het *Militair Weekblad* van 1894 was het tooneel van een hevigen pennestrijd tusschen twee mannen, wien niemand het recht zal ontzeggen, om hunne meening over de gymnastiek uit te spreken, de een op algemeen, de ander meer bepaald op militair gebied. Het was een strijd, begonnen met eene beoordeeling, om niet te zeggen veroordeeling, door den een van een werkje van den ander, dat als uiting van een streven, om volgens de toen bestaande handleiding de gymnastiek zooveel mogelijk nut in het leger te doen afwerpen, in de militaire wereld gelukkig meer waardeering gevonden

heeft; een strijd, met verlaten van het eigenlijk gevechtveld — de militaire gymnastiek —, voortgezet op het terrein van scherpe personaliteiten; een strijd, geëindigd of liever opgegeven, zonder dat er vrede gesloten werd, de beslissing aan derden overlatende, terwijl ieder der strijders op zijn eigen terrein meester bleef. De mogelijkheid van dit laatste wordt door velen ontkend; zij beweren, dat er slechts één gymnastiek met één doel en één methode van onderwijs is. Ik voor mij zou mij liever scharen aan de zijde dergenen, die onderscheid maken tusschen de gymnastiek, welke de soldaat moet kennen om geschikt te zijn voor het vervullen zijner plichten, en de lichaamsoefeningen, waardoor de jonge lieden in de burgermaatschappij hunne krachten vermeerderen en hunne gezondheid bevorderen. Reeds terstond wensch ik echter hierbij aan te teekenen, dat ik voor mijn persoon gerangschikt moet worden onder de leeken op elk gymnastisch gebied, zoodat aan mijne meening geen grootere waarde gehecht kan worden dan aan die van ieder ander, mits deze evenals ik diep doordrongen is van het groote nut en de bepaalde noodzakelijkheid van eene gymnastische opleiding onzer recruten, als grondslag voor hunne voorbereiding tot de oorlogstaak.

De militaire gymnastiek is tegenwoordig bij ons in opkomst. Jaren lang werd er weinig aandacht aan geschonken. De *Handleiding* vóór die van 1889 was vrij wel verouderd, en deze laatste verschafte ons evenmin voldoende waarborgen voor deugdelijk gymnastiekonderwijs, althans in verband met de onderwijzers, wier overvloedige quantiteit — de onderofficieren en korporals — vrij wel tegenovergesteld aan hunne onvoldoende qualiteit was. Immers, met den gouden of gelen chevron op de mouw komt de geschiktheid tot het geven van gymnastiekonderwijs niet in hoofd en verder lichaam; en toch moest het kader gewrichtsoefeningen commandeeren, wat niet moeilijk is, alle oefeningen voordoen, wat voor velen bezwaarlijker is, en de fouten kunnen zien en herstellen, wat voor de meesten onmogelijk is.

Het duurde langer dan wij in andere opzichten gewend zijn, eer het voorbeeld van vreemde legers — voornamelijk alweder het Duitsche — bij ons navolging vond. Sinds ruim vier jaren zijn wij echter op den beteren weg. De stoot daartoe werd gegeven door de bekende opdracht van Z. E. den Minister van Oorlog aan den Kapitein J. J. G. Baron van Voorst tot Voorst, waaruit reeds ten duidelijkste bleek, hoeveel waarde van hoogerhand toegekend werd aan de kennis van de gymnastiek in het algemeen en bij het leger in het bijzonder. Die taak werd zóó breed opgevat, en de daartoe noodige gegevens werden met zóóveel zorg verzameld, dat het daarop ingediende verslag (*Verslagen, Rapporten en Memoriën*, XXIste deel, bladz. 318—489) in den waren zin des woords eene handleiding en wegwijzer is voor ieder, die belast mocht worden met het aanbrengen van hervormingen op militair-gymnastisch gebied te onzent. Indien aan de voorstellen, waarin aan het slot van elk hoofdstuk het behandelde samengevat wordt, uitvoering gegeven kon worden, dan zouden wij in het leger ten opzichte der

gymnastiek een ideaal-toestand nabij komen. Nu er reeds op een enkel punt gevolg aan gegeven is, en er teekenen zijn, die op belangrijke verbeteringen in de aangegeven richting wijzen, gaan wij in zooverre met vertrouwen de toekomst te gemoet.

De grootere belangstelling in de militaire gymnastiek bleek vooral in het jaar 1894; te beginnen met de circulaire van den Heer Generaal-Majoor, Inspecteur der Infanterie, dd. 27 Februari 1894, N°. 131 Z, en vervolgens uit de *Wenken voor den militairen gymnastiek-onderwijzer* en twee opstellen in *De Militaire Gids*, een en ander van de hand van den Eerste-Luitenant der Infanterie E. E. H. FAURE, den man, wien tot dusverre de belangrijkste rol opgedragen is bij het onderwijs in het hier besproken leervak. Moge het eerstgenoemde boekje, zooals hierboven reeds opgemerkt werd, aanleiding hebben gegeven tot een helaas heftigen strijd in een onzer tijdschriften, de jongste gymnastiek-handleiding is daar, om ons het bewijs te leveren, dat aan de opmerkingen van dien officier veel waarde toegekend wordt. Naast het zaakrijke verslag van den Kapitein Baron VAN VOORST TOT VOORST, danken wij ontegenzeggelijk aan den van ernst en nadenken getuigenden arbeid des Heeren FAURE veel van hetgeen allengs ter verhooging van het, der militaire gymnastiek toekomstige, standpunt verricht is en nog geschieden zal.

In deze en dergelijke geschriften, zonder zelfs nog te spreken van de buitenlandsche, waaromtrent de beide genoemde officieren en ook de Heer S. VAN AKEN in zijne verschillende tijdschrift-artikelen en brochures de noodige aanwijzingen verschaffen, wordt het nut van gymnastische oefeningen, ook voor den militair, zóó duidelijk aangetoond, dat het mij overbodig en daardoor ongewenscht voorkomt, hier andermaal die zaak te bespreken, wat bovendien mijnerzijds steeds minder deugdelijk zou geschieden.

Het is mijn streven dan ook, slechts twee punten aan te roeren, die almede in verband staan met de opkomende belangstelling in de gymnastiek in ons leger, en wel: de detacheringen van officieren bij den gymnastiek-, scherm- en zwemcursus aan de Normaal-Schietschool, en de *Handleiding bij de gymnastische oefeningen*, onlangs verschenen.

De eerste zijn niet nieuw; wel dagteekent het voorschrift betreffende de Normaal-Schietschool, krachtens hetwelk die cursussen plaats hebben, van 11 Maart 1895, doch dit wijkt slechts in zooverre van zijn juist twee jaar ouderen voorganger af, dat thans het zwemonderwijs er aan toegevoegd is, zoodat tot op heden 3 cursussen, als bovenbedoeld, door officieren bijgevoerd zijn.

Het doel, met die gymnastiekcursussen (korthedshalve aldus genoemd) beoogd, is ontegenzeggelijk schoon. Immers, artikel 1 van het aangehaalde voorschrift van 1895 geeft, als eerste punt van de tweeledige bestemming der Normaal-Schietschool, o. a. aan: »officieren te vormen tot onderwijzers in de gymnastiek, het schermen en het zwemmen».

Het is moeilijk op eens uit te maken — en allerm minst worde dit dan ook van mij verwacht — op welke wijze dit doel het best bereikt zal kunnen worden; maar zóóveel is toch zeker, dat de cursussen, zooals die tegenwoordig plaats hebben, er slechts ten deele aan beantwoorden. Zij, die evenals ik er een bijwoonden, zullen in de eerste plaats mij zulks toegeven. Wanneer ik verder als mijne meening uitspreek, dat verbetering alleen te verkrijgen is door verandering van den geheelen toestand, dan is dat oordeel slechts schijnbaar overdreven. De gebreken toch, die de tegenwoordige regeling aankleven, berusten m. i. én bij de onderwijzers, én bij de hulpmiddelen, én bij de leerlingen dier cursussen. Ik durf dit zoo vrijmoedig te verklaren, omdat de met hunne leiding belaste officieren mij meermalen verklaarden, het hierin met mij eens te zijn.

In tegenstelling met hetgeen in andere legers geschiedt, hebben wij bij ons geen afzonderlijke gymnastiekschool, doch vormt deze een onderdeel van de Normaal-Schietschool. Ofschoon tusschen schieten en gymnastiek geen nauwer verband bestaat dan tusschen alle andere militaire diensten en lichaamsoefeningen, heeft de opleiding tot goede schutters en tot onderwijzers in het schieten, het schatten van afstanden, de gymnastiek, het schermen en het zwemmen bij ééne inrichting plaats, waar bovendien de proeven genomen, adviezen gegeven en voorstellen gedaan moeten worden, betrekking hebbende op de draagbare wapenen, de schietoefeningen, de gymnastiek, het schermen en het zwemmen (artikel 1 van het *Voorschrift betreffende de Normaal-Schietschool* van 11 Maart 1895). Zooals de naam reeds genoegzaam aanduidt, zijn schieten en ballistiek hoofdzak bij die inrichting. De gelden, op de begrooting voor haar uitgetrokken, worden voornamelijk op Waalsdorp benut; wat er dan gemist kan worden, komt ten goede aan het gebouw — neen, het lokaal — dat nabij de Oranjekazerne gelegen is.

Waar ik als eerste gebrek in het algemeen sprak van »de onderwijzers», wensch ik terstond alle verdenking van mij af te schuiven, alsof ik iets zou willen afdingen op den grooten ijver en de prijzenswaardige werkrachten der met het onderwijs in de gymnastiek en het schermen belaste officieren of op de bekwaamheid der onderofficieren, de eigenlijke onderwijzers. Mijne bezwaren gelden voornamelijk deze laatste woorden. Uitgezonderd bij de theoretische lessen en de gewrichtsoefeningen wordt het geheele onderwijs — dus dat aan de toestellen en in het schermen — aan gedetacheerde kapiteins en luitenants gegeven door onderofficieren. Het tegenwoordig personeel geeft, door bescheidenheid aan kennis te paren, wel onmiskenbare bewijzen van geschiktheid als onderwijzers van officieren, doch het is toch in strijd met het militair karakter, en heeft, ook in andere opzichten, begrijpelijke bezwaren, dat minderen aan hunne meerderen les geven. Waar ik de wenschelijkheid ten volle beaam, dat militair onderricht bij voorkeur door militaire onderwijzers gegeven moet worden, daar betreur ik het, dat er nog geen officieren zijn, die het onderwijs aan hunne collega's kunnen verstrekken. Als men in aanmerking

neemt, dat van de vijf onderofficieren, die bij den laatsten gymnastiek cursus aan officieren les gaven, slechts twee in het bezit zijn van de akte voor het middelbaar onderwijs in de gymnastiek, daar behoeft men zich in de eischen, aan den officier-instructeur te stellen, in verband met de te behandelen leerstof, toch ook slechts te bepalen tot eene grondige kennis van de *Handleiding bij de gymnastische oefeningen* en het onberispelijk uitvoeren van alle daarin voorkomende bewegingen.

Van »hulpmiddelen» gewagende, doel ik tevens, en zelfs in de eerste plaats, op het lokaal, voor het onderwijs in de gymnastiek en het schermen aan de Normaal-Schietschool bestemd.

Een enkel bezoek aan, ja slechts een vluchtige blik in die zaal is reeds voldoende, om ons te doen zien dat de toestand bij dit onderdeel dezer inrichting zeer »abnormaal» is. Terwijl het Rijk, verschillende gemeenten en talloze privaot-onderwijzers gymnastiekinrichtingen in het leven geroepen hebben, die in alle opzichten voldoen aan de strenge eischen, welke men tegenwoordig daaraan stelt, kan men van die, waar onze militaire gymnastiekonderwijzers gevormd worden, niet veel meer dan het tegenovergestelde zeggen. De localiteit is veel te klein voor het groot aantal leerlingen, dat zij moet kunnen bevatten (de cursus A van 1 Februari tot 15 Mei wordt door een veertigtal onderofficieren bijgewoond). Men mist er de meest noodzakelijke bijvertrekken. Een theoriezaal, waar het maken van aantekeningen niet, zooals thans, door het ontbreken van tafels onmogelijk gemaakt wordt, is hoogst noodig; een kleedkamer, waar men tevens na eene geheele morgenoefening aan een verklaarbaar verlangen naar handenreiniging en maagbevrediging zou kunnen voldoen, is toch werkelijk geen weelde te noemen voor officieren, die bij oefeningen aan rekstok en ladder bij voorkeur anders gekleed zijn dan in de straten der residentie; dat andere gemakken nog meer gewenscht zijn bij een lokaal, waar men vijf uren achtereen voor lichaamsoefeningen verblijft, zal niet nader door mij behoeven aangetoond te worden. Doordat de zaal aan de eene zijde onmiddellijk in de buitenlucht uitkomt en aan den anderen kant slechts door een gangetje van enkele passen er van gescheiden is, kan men slechts bij een zeer ruime opvatting van het begrip »voldoende luchtverversching» verklaren, dat zij aan de eischen voldoet, die onze jongste *Handleiding* op de vierde bladzijde aan gymnastieklokalen stelt.

In dergelijke omstandigheden, wat dit laatste betreft, verkeerden de eigenlijke hulpmiddelen — de toestellen — in deze militaire inrichting, zoodat ook in dit opzicht de bakermat onzer militaire gymnastiekonderwijzers een treurig contrast vormt met hetgeen de burger-gymnastiekscholen tegenwoordig op dit gebied te aanschouwen geven. Van een model-hindernisbaan is volgens eene noot op bladz. 75 der *Handleiding* slechts eene beschrijving met teekening aan de Normaal-Schietschool aanwezig. Het als zoodanig dienstdoende gedeelte van het voorplein der Oranje-kazerne is door zijne inrichting

ongeschikt, door zijne ligging onbruikbaar — althans voor officieren — voor het houden van de hoogst nuttige oefeningen in het overwinnen van hindernissen.

Findelijk: de officieren, deelnemers aan de gymnastiekcurssussen. Zooals ik reeds opmerkte, is het doel dezer laatste uitsluitend het vormen van gymnastiekonderwijzers. Terecht wordt het denkbeeld gehuldigd, dat men bezwaarlijk iets kan onderwijzen, wat men zelf niet kan voordoen. Daarom moeten de officieren, die een cursus volgen, alle oefeningen uit onze handleiding trachten uit te voeren. Als wij aan een gepast gevoel van eigen geringschatting in alle oprechtheid toegeven, dan kunnen wij niet ontkennen, dat de gymnastische kennis en ontwikkeling bij het meerendeel onzer officieren zeer gering zijn. De schuld ligt eensdeels bij de geringe aandacht, die nog steeds aan dat leervak geschonken wordt bij de inrichtingen van onderwijs, waar onze officieren gevormd worden (*Verslagen, Rapporten en Memoriën*, XXIste deel, bladz. 373), anderdeels bij het over het algemeen niet onderhouden van de daar verkregen kennis — veelal trouwens omdat hiertoe de gelegenheid ontbreekt — ten opzichte van welk punt de nieuwe *Handleiding* reeds op de eerste bladzijde eene aanbeveling bevat; eindelijk zijn leeftijd en lichaamsbouw bij velen een beletsel tot ontwikkeling der vereischte lenigheid en spierkracht. Hoevelen onzer zien in eene smalle sloot niet een onoverkomelijke hindernis, omdat zij den polsstok niet kunnen gebruiken of het gaan over den evenwichtsboom niet bij een plank in toepassing weten te brengen; hoe menigmaal blijkt ons niet dat het springen over een heg of het klimmen over een hek te veel gevergd is van onze krachten; hoe weinig kapiteins en luitenants kunnen den stormaanval vóór de tirailleurlinie ten einde toe in den looppas mede maken! Uit die feiten blijkt in de eerste plaats de wenschelijkheid, dat de officieren, deelnemers aan een gymnastiek-cursus, zelf de verschillende lichaams-oefeningen trachten te verrichten, doch ook, dat niet ieder officier voor eene dergelijke detachering geschikt is. In Frankrijk wordt een gymnastiekcursus slechts door tweede-luitenants gevolgd; in Duitschland — waar alleen officieren tot onderwijzers gevormd worden — worden strenge eischen aan de lichamelijke geschiktheid van den officier tot bijwoning van een dergelijken cursus gesteld. Bij ons schijnt niet zelden genegenheid om gedetacheerd te worden, synoniem met geschiktheid, en ziet men luitenants van één tot vijftien dienstjaren naast elkaar, om nog te zwijgen van hun physieken toestand. De na den jongsten officieren-gymnastiekcursus door den heer Generaal-Majoor, Inspecteur der Infanterie, gegeven aanschrijving moge tengevolge hebben, dat voortaan alleen tweede-luitenants, die ook lichamelijk volkomen geschikt geoordeeld worden, voor eene detachering in aanmerking komen. Ten opzichte van den leeftijd behoeft dan slechts eene uitzondering gemaakt te worden bij het regiment grenadiers en jagers, en, wat de lichamelijke gesteldheid betreft, iets minder streng gehandeld te worden met de Indische officieren (omdat de hier te lande

aanwezigen meestal wegens ziekte met verlof zijn), zonder daarom nog de ernstigste slachtoffers van bekomen verwondingen, berri-berri, malaria of andere ziekten aan te wijzen (1).

Heb ik in de vorige bladzijden trachten aan te toonen, wat op militair-gymnastisch gebied nog op verbetering wacht, thans rest mij nog de vermelding van een stap, die reeds in de goede richting gedaan is.

Op meer dan ééne plaats werd in het reeds door mij aangehaalde verslag (*Verslagen, Rapporten en Memoriën*, XXIste deel) op eigen gezag of wel op grond der mededeelingen van anderen — korpscommandanten (bladz. 365—368) en ervaren gymnastiekonderwijzers (bladz. 385 en 386) — een minder gunstig oordeel uitgesproken over de toen bestaande *Handleiding bij de gymnastische oefeningen*, en de wenschelijkheid eener herziening van dat voorschrift betoogd. Zelfs werd er in bijlage L eene ontwerp-handleiding aan toegevoegd, waaraan meer dan één bevoegde hunne medewerking verleenden. Ook de eveneens door mij reeds genoemde *Wenken voor den militairen gymnastiekonderwijzer* en de opstellen in *De Militaire Gids* van 1894 bevatten menige aanwijzing tot verbetering der handleiding van 1889.

Van al die gegevens is ruim gebruik gemaakt bij de nieuwe handleiding, die vóór eenigen tijd uitgegeven is.

Den vakman zal het misschien alweder niet moeilijk vallen, ook in dit boekje nog onjuistheden en gebreken aan te toonen, doch wij, die weten dat de militaire gymnastiek een middel is, om beter het doel — de vorming van goede soldaten — te bereiken, erkennen met ingenomenheid eene groote verbetering in het voorschrift.

Geheel onverdeeld is die ingenomenheid — ondankbaren als wij altijd zijn — natuurlijk niet. Wat ik bij eene oppervlakkige kennismaking liever

(1) Reeds was ik met dit opstel zoover gereed, dat ik er mede een beroep op de gastvrijheid van *De Militaire Spectator* kon doen, toen eene officieele aanvraag van officieren, die in 't bezit zijn of willen trachten te komen van eene akte voor het middelbaar onderwijs in de gymnastiek, ten einde als directeur aan het hoofd eener eventueel op te richten militaire gymnastiekschool geplaatst te kunnen worden, het uitzicht opende, dat aan vele der hierboven behandelde bezwaren een einde gemaakt zal worden. Bedrieg ik mij niet, dan zou eene dergelijke instelling voor een groot deel te danken zijn aan den arbeid van den Kapitein Baron VAN VOORST TOT VOORST, die onder zijne voorstellen o. a. opnoemde: het in 't leven roepen van eene zelfstandige gymnastiek- en scherm-school.

Met zoo'n inrichting komen wij op den weg tot bereiking van het schoone doel der gymnastiek in het leger. Aan het hoofd een gediplomeerd officier, en wel met het oog op de luitenant-cursussen en het prestige der school, ook in andere opzichten, bij voorkeur een kapitein; het verder personeel, eveneens ten volle bevoegd en geschikt om onderwijs te geven ook aan officieren; het gebouw naar de eischen des tijds ingericht, en zoo mogelijk in eene garnizoensplaats, die zonder nu juist de beste te behoeven te zijn, op zichzelf genoeg aantrekkelijks heeft, zoodat de geneeskundig geschikt bevonden officieren zonder dwang en dus met te meer lust eene detachering er bij verkrijgen. Dan zou bij eene uitbreiding van het aantal gedetacheerden, en in ieder geval van het getal en den duur der jaarlijksche officiers- en onderofficiers-cursussen, in den geest der juist genoemde voorstellen, bij elk korps en in alle garnizoenen weldra een voldoende aantal geschikte onderwijzers aanwezig zijn, en daardoor de gymnastische opleiding van kader en minderen sterk gebaat worden.

anders voorgeschreven zou gezien hebben, vinde hier allereerst eene plaats, opdat mijn oordeel niet een minder gunstigen indruk over de nieuwe handleiding achterlate.

Van de enkele taalfouten zou ik, én om haar gering aantal en belang, én omdat de hoofdzaak niet daarin gelegen is, geheel en al zwijgen, indien ik het niet wenschelijk oordeelde, door deze eenvoudige vermelding er op aan te dringen, om ze toch zooveel mogelijk in handleidingen en reglementen te vermijden, al ware het alleen, omdat ons kader, dat toch al over het algemeen zulk slecht Hollandsch schrijft, zoo licht door de militaire voorschriften de plaats van een ontbrekend woordenboek laat innemen.

Ook de weglating van het woordje »(linker)», tusschen »rechter» en »hand», op regel 6 van bladz. 30 deel ik alleen mede, opdat men door de tusschenvoeging eene verkeerde uitvoering, trouwens alleen volgens de letter en van onwilligen mogelijk, vermijden kan.

De theoretische beschouwingen in de handleiding hebben uit een wetenschappelijk oogpunt voorzeker veel waarde, maar zijn m. i. voor ons kader hier en daar wel wat te hoog. Hierbij heb ik eenigermate het oog op de uitweiding over het »functionneeren der verschillende spiergroepen» en het »tot hun volle recht komen van ontwikkeling en krachtsuiting», waar men slechts de noodzakelijkheid wil aantoonen van eene luchtige kleeding en daaraan geëvenredigd schoeisel (alzoo uitbreiding van de kleeding onzer miliciens met gymnastiekschoentjes?) bij de zuiver gymnastische oefeningen; verder doel ik hierbij op »de beheersching van de gewrichtsstanden door den wil» als »een eerste vereischte voor de militair-technische ontwikkeling van den man». Doch vooral denk ik aan de uitdrukking »verhooging der stofwisseling», die reeds in de 2de alinea der »algemeene bepalingen» voorkomt. Hen, die verlegen mochten zitten met de uitlegging van de betekenis dier woorden, verwijs ik naar hetgeen de Eerste-Luitenant FAURE hierover schrijft op bladz. 324 van *De Militaire Gids* van 1894. Ik ben overtuigd, dat zij zich dan nog wel eens terdege bedenken zullen, alvorens te trachten, om dit aan ons kader duidelijk te maken.

Het slot van de 4de alinea op bladz. 4 zou naar mijne meening duidelijker zijn, als »directe zomerwarmte» vervangen werd door »directe zonnearmte», ofschoon ik in het laatste geval nog meer de voorkeur zou geven aan een betooging van het wenschelijke, om de oefeningen »in den schaduw» te laten uitvoeren.

De nieuwe handleiding brengt ons, met behoud van het gewone links en rechts openen van een klasse, in kennis met eene opstelling op vier gelederen of, volgens de handleiding, op rijen. De opstelling komt mij doelmatiger voor dan het lange commando »Voorwaarts vormt 4 rijen met 6 passen = Marsch», dat, om volledig en juist te zijn, eigenlijk moest luiden: »met 6, 4 en 2 passen». Evenals het uitsluitend op diezelfde bladzijde afzonderlijk voorkomende woord »rijen,» riekt het sterk naar de nomenclatuur in de turn-

taal der orde-oefeningen, die overigens niet in het voorschrift gevolgd wordt. Mij dunkt, dat op het commando »Voorwaarts opent u = Marsch," desnoods »Tot op 6 passen voorwaarts opent u = Marsch" hetzelfde uitgevoerd zou kunnen worden, terwijl men dan tevens meer in overeenstemming bleef met het commando voor het links (rechts) openen, en met dat van »Voorwaarts sluit u = Marsch," waardoor uit de opstelling op 4 »rijen," de oorspronkelijke op 2 »gelederen" (bladz. 9 bovenaan) weder ingenomen wordt.

Een van de grootste verbeteringen in de nieuwe handleiding is het aangeven der commando's voor de verschillende gewrichtsoefeningen. Terwijl men nu wel een afzonderlijk commando aangeeft, als men het voor- of zijwaarts oplichten der beenen snel en met kracht wil laten uitvoeren (bladz. 18 bovenaan), had dit ook niet achterwege mogen blijven na de bepaling op blad. 13, dat na eenige geoefendheid ook de *diepe* knieënbuiging onderwezen kan worden. Reeds nu bestaan er verschillende opvattingen omtrent dit commando.

Bij het vele goede, dat men in de nieuwe aan de vorige handleiding heeft toegevoegd, had ik gaarne gezien, dat men er ééne zaak uit weggelaten had, nl. het salueeren en het overbrengen van rapporten en meldingen bij de »oefeningen in het gaan en loopen". Zeer zeker, de flinke militaire houding, die men daarbij vooral verlangt, zal eerder getoond worden door een gymnastisch ontwikkeld soldaat dan bij een recruit die — om een uitdrukking uit de handleiding te gebruiken — zijne lichaamsbewegingen nog niet voldoende onder zijn wil gebracht heeft. Doch ditzelfde geldt van de meeste militaire verrichtingen, en daarom kan m. i. dit eerbewijs door gymnastiek, als middel, voorbereid, doch moet het niet zelf als gymnastische oefening opgevat worden.

Zooals men ziet, zijn deze enkele opmerkingen — bij nadere kennismaking met de handleiding wellicht door andere aan te vullen — niet bij machte een schaduw te werpen op het nieuwe voorschrift, dat natuurlijk de bekende eigenschappen van elken menschelijken arbeid heeft.

Eene belangrijke verbetering, naast de reeds even door mij aangestipte omtrent het aangeven van commando's, is het methodisch rangschikken der oefeningen met geleidelijke opklimming van het lichte tot het zwaardere. Dit blijkt vooral uit de 2 tabellen, die in aantal verminderd doch met betrekking tot den inhoud beduidend uitgebreid zijn, zoodat zij nu inderdaad door den onderwijzer stipt opgevolgd kunnen worden, zoowel bij het onder-richt der recruten, waarbij in den regel de eerste tabel, als bij de oefeningen voor de afgerichte manschappen, voor welken de tweede tabel de volgorde der oefeningen aangeeft.

Dat men werkelijk ter verkrijging eener stelselmatige gymnastische opleiding goed zal doen, de volgorde van de oefeningen in de tabellen, en wel voornamelijk in de eerste met de daarin vermelde groepen, en niet die der

handleiding zelf te volgen, blijkt bijv. uit het buigen der knieën en het buigen en draaien van den romp, wat volgens den tekst der handleiding met armbewegingen verbonden mag worden, die op zichzelf eerst later onderwezen worden, terwijl deze samengestelde oefening in de eerste tabel eerst in de 7de, 8ste, 10de en 11de groep vermeld wordt.

Door het aangeven der commando's bij de gewrichtsoefeningen zal uit den aard der zaak meer eenheid bij dat onderricht verkregen worden, wat al wederom ten bate van het gymnastiekonderwijs komt.

De »algemeene bepalingen» beslaan meer ruimte, doordat zij tal van beschouwingen bevatten, welker gemis in de vorige handleiding nu eerst recht gevoeld wordt.

Dit geldt achtereenvolgens: het doel der gymnastiek in het leger; de opwekking tot hare beoefening bij officieren, kader en minderen; de vorming van onderwijzers bij alle korpsen (bij de infanterie meer bepaald gedurende de wintermaanden); de theoretische en practische kennis der oefeningen voor officieren en kader; de toevoeging van een hulponderwijzer aan den onderwijzer; de gezondheidsmaatregelen met betrekking tot de plaats waar, de kleeding waarin, en het tijdstip waarop de oefeningen gehouden moeten worden; de indeeling en volgorde dezer laatste; de maatregelen ter voorkoming van ongelukken en de aanwijzing voor den officier van gezondheid, ofschoon het m. i. aan eenigen twijfel onderhevig is, of deze op den misschien voor hem druksten dag des jaars aan dit slot der »algemeene bepalingen» zal *kunnen* voldoen.

Indien al het in die punten voorgeschrevene, met hetgeen uit de vorige handleiding overgenomen is, door ieder, wien het aangaat, ter harte wordt genomen, stijgt de kans, dat de gymnastiek het standpunt bereiken zal, dat haar ontegenzeggelijk in de militaire opvoeding en opleiding toekomt.

Ook de »oefeningen der gewrichten» — in het slechts een paar maanden oudere marine-voorschrift »vrije oefeningen» geheeten — hebben in haar voordeel eene uitbreiding ondergaan. Het moge verklaarbaar zijn, dat enkele uitdrukkingen en commando's voor den vakman een wanklank zullen zijn, bijv. wat betreft het buigen van het hoofd, waar de hals die beweging verricht, de oefening wordt er niet onduidelijk door, evenmin als er iets anders geschieden zal, nu in het vervolg de romp in plaats van het bovenlijf gebogen en gedraaid wordt. Mij dunkt zelfs, dat »rechterknie oplichten» beter begrepen zal worden dan »rechterdij heffen», zooals het onzen toekomstigen vlootbewoners gecommandeerd wordt.

Met ingenomenheid begroeten de voorstanders der gymnastiek, als voorbereiding voor de verdere opleiding van den soldaat, thans de bepaling, dat de oefeningen der gewrichten »in den recruitentijd zoolang dagelijks beoefend» moeten worden, »totdat de man voldoende behendigheid en beheersching over zijne spieren heeft, om de oefeningen der recruitschool uit te voeren». Ook bij deze laatste worden de spieren wel geoefend — en

daarom *kan* men den man wel leeren exerceeren zonder gymnastiek beoefend te hebben — doch niet in den eenvoudigsten vorm, en daarom *verdient het de voorkeur* eerst gewrichtsoefeningen te houden. Het in de handleiding opnieuw vermelde (helaas niet aangegeven) nauwe verband tusschen die twee soorten van oefeningen wijst naar mijne meening op de wenschelijkheid om, bij huldiging van het vrij algemeene stelsel der recrutenofficier, beide aan één hand toe te vertrouwen. Bovendien ziet men in de hierboven aangehaalde woorden de bedoeling, om in de eerste dagen van den recruitentijd nagenoeg uitsluitend gymnastische oefeningen te laten verrichten en niet tot de recruten-school over te gaan, voordat het daarin voorgeschrevene voldoende door gymnastische oefeningen is voorbereid. De indeeling van de eerste tabel in groepen alweder maakt het den leider der recruten-exercitiën mogelijk, zelf na te gaan, welke oefeningen der gewrichten aan die der recruten-school moeten voorafgaan. Zoo moeten de eerste drie groepen onderwezen zijn, alvorens men den man de houding van den soldaat en de beweging van het hoofd rechts en links kan leeren; eerst na de vijfde groep worden het knielen en liggen, na de zevende de wendingen rechts- en linksom, en na de negende de wending rechtsomkeert en de richtingen onderwezen; het onderricht in de passen en marschen moet wachten tot de twaalf groepen behandeld zijn. De oefeningen met het geweer, in de tabel aangeduid onder *a* en *b*, behooren aan het onderwijs in de handgrepen vooraf te gaan, met uitzondering van *a 7*, dat meer bepaald een voorbereiding is voor het marcheeren met het geweer; het onderwijs in de lading, het aanleggen en de vuren zal met minder moeite gepaard gaan, als uit de gymnastiekhandleiding eerst de oefeningen met het geweer in den aanslag, in de tabel onder *c* aangegeven, gehouden zijn.

Ook de andere wenken bij de »oefeningen der gewrichten» zijn nuttige aanwijzingen voor den onderwijzer. Het herhalen der bewegingen eener oefening in de tijdmaat van den gewonen pas geeft daaraan groote waarde, en moet zoo spoedig mogelijk den recruten geleerd worden, wat mij niet zoo gewenscht voorkomt bij het herhalen met tusschentellen, waarvan hier eveneens gesproken wordt. Immers, bij eene dergelijke oefening wordt evenals, ofschoon in geringere mate dan bij de samengestelde gewrichtsoefeningen uit de tweede tabel, zooveel hersengymnastiek gevorderd, dat die der gewrichten, waarom het toch maar te doen is, er noodwendig onder lijden moeten.

Het hoofdstuk over de »oefeningen in het loopen» in de vorige handleiding, welks uitgebreidheid tegenovergesteld was aan het belang der oefeningen, vooral voor de infanterie, heeft in dat over de »oefeningen in het gaan en loopen» in het nieuwe voorschrift eene belangrijke verbetering ondergaan.

Naar aanleiding van dit hoofdstuk acht ik het niet ondienstig de aandacht voor zooveel noodig nog eens te vestigen op het opstel over dit onderwerp

in het *Militair Blad* van 30 Maart 1893. De Schrijver, de Heer S. VAN AKEN, heeft meer dan eens getoond een specialiteit op gymnastisch gebied te zijn, om welke reden tal van wenken in dat artikel ten volle overdenking en behartiging verdienen bij deze, wellicht de belangrijkste, oefening voor onze infanterie. Als ooggetuige van de toelichting van deze »opmerkingen», die de samensteller met eene klasse van het Erasmiaansch Gymnasium voor de officieren van het regiment grenadiers en jagers gaf, voeg ik hier echter aan toe, dat de Heer VAN AKEN uit een militair oogpunt als schrijver van het opstel ons meer geleerd heeft dan als gymnastiekleeraar dier klasse, omdat men natuurlijk andere en betere uitkomsten verkrijgt bij jongelieden uit den beschaafden stand, met een regelmatig gebouwd en goed gevoed lichaam, die uit eigen lust zich tot turners laten vormen, dan bij onze miliciens, die helaas nog bijkans uitsluitend uit de laagste rangen onzer maatschappij komen, veelal eene ongelijkmatig verdeelde lichaamsontwikkeling hebben, en gedwongen zijn, gymnastische oefeningen uit te voeren, waarvan zij het nut niet begrijpen.

De »algemeene bepalingen» en de eerste twee hoofdstukken van de *Handleiding* komen mij — vooral met het oog op de recrutenopleiding — als het voornaamste gedeelte er van, de daarin aangebrachte wijzigingen dientengevolge als de belangrijkste voor. Van de verdere veranderingen in de nieuwe handleiding, te beginnen met die in de »oefeningen met het geweer», zij de vermelding genoeg, dat het alle verbeteringen zijn. Waar ik aan het voorschrift alzoo de grootste waarde toeken, voor zooverre het den grondslag vormt van het eerste recruten-onderwijs, acht ik het niet noodig, om bij de slechts hier en daar gewijzigde of uitgebreide toesteloefeningen langer stil te staan. Eene uitzondering wensch ik alleen te maken met de »oefeningen in het overwinnen van hindernissen», de gewichtigste toepassing van alle voorgaande, door met dankbaarheid te constateeren, dat thans alle ten slotte in marschentue verricht moeten worden, en dat nu ook de wijze voorgeschreven is, waarop men met behulp van één man over heiningen en muren van 2,2 tot 3,5 M. kan klimmen.

Alles saamgenomen voldoet de leerstof in de nieuwe handleiding naar mijne meening aan de daaraan te stellen eischen van doelmatigheid, beknoptheid en eenvoudigheid.

Hare resultaten hangen van de belangstelling en kennis onzer militaire opleiders en onderwijzers af. Moge in de practijk blijken, dat ook de verdere stappen, die weldra ter verbetering der militair-gymnastische opleiding mogen volgen, in het belang onzer soldatenvorming, van ons leger, van ons volksbestaan zijn!

D. M. E. DE RIDDER,

Eerste-Luit. bij het Reg. Grenadiers en Jagers.

's Gravenhage, Februari 1896.

NASCHRIFT.

In het tijdsverloop, tusschen het schrijven en het drukken van bovenstaand opstel gelegen, is een kleine verzameling »voorloopige wijzigingen» op voorschriften en reglementen verschenen, als voorloopers van geheel nieuwe uitgaven — een noodzakelijk gevolg onzer nieuwe infanteriebewapening.

Het is hier niet de plaats, om die te bespreken. Bovendien zou het daartoe m. i. ook nog niet de tijd zijn: evenals aan alle nieuwigheden zal men ook aan deze ingrijpende veranderingen in de behandeling en het gebruik van het geweer moeten wennen, om verzoend te geraken met toevoegingen en weglatingen, die ons aanvankelijk bevreemden. Dit geldt bijv. het *geheel en al* vrijlaten in de wijze, waarop het geweer aan den schouder gehangen moet worden, wat niet bevorderlijk schijnt voor het stram exerceren (wie bedenkt toch eens een Hollandsche uitdrukking, die nauwkeurig hetzelfde aangeeft als dit, bij ons langzamerhand inheemsch geworden, germanisme?), dat kenmerk van een goed gedisciplineerden troep, waaraan toch reeds een gevoelige slag is toegebracht door de voorgeschreven en dus zeker noodzakelijke zachtere behandeling van ons nieuwe oorlogswapen; verder het ontbreken van eene bepaling, dat ook uit de andere houdingen dan die »bij den voet» en gedurende den marsch het geweer aan den schouder gebracht kan worden, welke bepaling toch geheel in overeenstemming zou zijn met de loffelijke zucht tot eenvoudigheid, die klaarblijkelijk bij de samenstelling der thans voorgeschreven handgrepen heeft voorgezeten, terwijl feitelijk — ook in verband met de laatste alinea van § 51 — marcheerende het geweer nu alleen aan en van den schouder genomen kan worden bij den marsch »in het gelid — vrij», in welk geval het comm°. *Geeft* = *acht* vereischt wordt, om de normale draagwijze van het geweer te laten hernemen; dan de wel wat erg onbestemde aanduiding omtrent die »normale draagwijze van het geweer», die wellicht meer eenvormig bij de infanterie beoefend zou worden en daardoor het flink voorkomen van den troep bevorderen zou, als in plaats van »natuurlijk» het geweer »rechtstandig» aan den riem over den rechterschouder moest hangen (§ 52^a); voorts de feitelijke onmogelijkheid, om een troep, die de toch immers reglementaire houding met het »geweer aan den voet» aangenomen heeft, eene beweging of zelfs eene wending te laten maken, tengevolge van het geheel ontbreken van eenige bepaling in den geest van die, welke bij het bestaan van de houding van het »geweer omlaag» vroeger in § 96 voorkwam; vervolgens het spreken van »tirailleurvuur» in § 111, wat blijkens de overige wijzigingen in de *Recrutenschool* en die in het *Voorschrift op het tirailleeren*, alleen in het laatste thuis behoort en bij de exercitiën volgens het eerste reglement niet beoefend wordt.

Deze en zoovele andere opmerkingen (waarbij ik het oog heb op bewegingen en bepalingen, waarvan het voortbestaan gegund, en aan andere,

waarvan de m. i. gewenschte toevoeging aan de *Recrutenschool* nog onthouden is) zullen echter misschien in het nieuwe reglement blijken, haar verder reden van bestaan te missen.

Iets anders is het echter met eenige, die in verband staan met de in dit opstel besproken nieuwe *Handleiding bij de gymnastische oefeningen*. Deze en de *Voorloopige wijzigingen in de Recrutenschool* naast elkaar leggende, zal een ieder onwillekeurig een gevoel van teleurstelling verkrijgen, waarvan het gevolg zal zijn een vermindering der ingenomenheid, zooals ik die in de vorige bladzijden ten opzichte der *Handleiding* aan den dag heb trachten te leggen. In deze laatste nl. wordt het afzetten van het geweer nog in den geest van de vroegere *Recrutenschool* aangegeven, terwijl deze handgreep volgens de *Voorloopige wijzigingen* geheel anders onderwezen wordt. Dit heeft op zichzelf niet veel te beteekenen: met een weinig gezond verstand en eenigen goeden wil zal men de gymnastische beweging gemakkelijk in overeenstemming kunnen brengen met den gewijzigden handgreep. Doch dit verschil heeft een diepere oorzaak, die ik en velen met mij zeer betreuren: nl. het feit, dat de samenstelling van *al* onze reglementen en voorschriften niet aan ééne commissie wordt opgedragen.

»De oefeningen der gewrichten,» zegt de *Handleiding*, »vormen het fundament van de verdere militaire ontwikkeling.» Er moet alzoo aansluiting van de exercitiën aan de gymnastiek bestaan. Doch hoe dit verband moet zijn, wordt nergens aangegeven. De handleiding bepaalt dat de gewrichtsoefeningen »zoolang dagelijks beoefend moeten worden, totdat de man voldoende behendigheid en beheersching over zijne spieren heeft, om de oefeningen der recruten school uit te voeren,» en noemt de commando's, waarop die oefeningen uitgevoerd moeten worden. In de inleiding van de *Recrutenschool* is daarentegen tot dusverre de bepaling blijven bestaan, dat men slechts »bij den aanvang der oefeningen eenige eenvoudige gymnastische oefeningen laat uitvoeren» en wel »zonder commando's.»

Als éénzelfde commissie én *Gymnastische handleiding* én *Recrutenschool* én alle overige voorschriften voor de infanterie samenstelde, dan zouden wij meer waarborg hebben, dat bij alle rekening gehouden werd met het zoo noodzakelijk verband bijv. tusschen de gymnastische en de verdere opleiding van den man; dan zou het ook niet noodig geweest zijn, dat onmiddellijk na de verschijning van de *Handleiding bij de gymnastische oefeningen* in een onzer militaire tijdschriften een tabel opgenomen werd, waarin de aansluiting dezer verschillende oefeningen aan die uit de *Recrutenschool* aangegeven is.

Een nieuw *Voorschrift voor de schermoefeningen bij de infanterie* is nagevoeg geheel afgedrukt. Daarin zal men nog een saluut met het geweer voorgeschreven vinden, dat niet alleen bij de jongste handgrepen gewijzigd is, doch dat bovendien als gewoon eerbewijs vervallen zal. Indien dus niet reeds terstond een wijziging aan dit voorschrift bij zijne verschijning toegevoegd wordt, dan zal er spoedig een verbeterblaadje op moeten volgen —

evenals strikt genomen voor de *Gymnastiek-handleiding* noodig zou zijn — om althans geen tegenstrijdigheden in voorschriften te hebben, waar daarentegen onderling verband een vereischte is. En waarlijk: het jaar 1896 vordert reeds genoeg wel noodzakelijke, doch vooral voor het kader ontegenzegglijk drukkende uitgaven door de verschijning van een nagenoeg geheel stel nieuwe infanterie-reglementen. Daarom nog eens: één reglementen-commissie, bestaande uit officieren, die ieder voor zich meer bepaald een studie gemaakt hebben van, zich toeleggen op, of belang stellen in een of meer der verschillende deelen van het uitgebreide terrein der militaire opleiding, vorming en diensten — dat is iets, wat wij bij de infanterie nog missen, en dat gemis doet zich nu weer sterk gevoelen bij de jongst verschenen voorschriften.

D. R.

Spring- of sprenghof?

In de beteekenis van »ontplof bare stof» in 't algemeen, ontmoet men herhaaldelijk het woord »springstof», terwijl hierdoor in den laatsten tijd meer in 't bijzonder die stoffen worden aangeduid, welke dienen om hare omhulsels te doen uiteenspringen. Aangezien nimmer bedoeld wordt een stof die *sprongt*, maar eene, die *doet springen*, is de uitdrukking verkeerd. In overeenstemming met *leggen* als *doen liggen*, *vellen* als *doen vallen*, enz., bezitten wij in onze taal niet *sprengen* als *doen springen*. Wel sprengen als sprenkelen (sprengwater, sprengvat, enz.). In 't Hoogduitsch daarentegen naast springen *sprengen*; 't laatste niet alleen met de beteekenis *doen springen*, maar ook met die van *sprenkelen*; daarbij ook twee soorten samenstellingen: Sprengstoff, Sprengöl — Sprengwedel, Sprenggefäss.

We hebben aan »ontplof bare stoffen» niet genoeg; de ondervinding leerde, dat er behoefte bestond aan een nieuw woord met een iets minder algemeene beteekenis; men nam daarvoor verkeerdelijk *springstof*; wat is er nu tegen, dit weer te verbeteren en *gebruik te gaan maken van samenstellingen met »spreng», als sprengstof, sprengmiddel, sprenglading, enz.*, in plaats van de tot dusverre gebruikte samenstellingen?

Wil men het oordeel van een deskundige: Dr. VAN HELTEN, Hoogleraar in de Nederlandsche taal en letterkunde te Groningen, was zoo vriendelijk mij op mijn verzoek als zijne meening te doen kennen, dat:

1°. in de beteekenis, die wij er aan hechten, als stoffen, die »doen springen,» het woord springstoffen een onding is;

2°. dat wij in de behoefte aan een term, als het Hoogduitsche Sprengstoffe, moeten voorzien door aan *spreng-*, den stam van 't werkwoord *sprengen*, naast de opvatting, welke die stam heeft in sprengkwast, sprengtekken, ook den zin toe te kennen van het Hoogduitsche Spreng- in Sprengstoffe.

Dr. C. HOITSEMA.

Breda, Maart 1896.

BOEKAANKONDIGINGEN.

De Hollandsche Revue, geredigeerd door FRANS NETSCHER en uitgegeven door DE ERVEN LOOSJES. Haarlem, Januari 1896. Eerste jaargang, N°. 1.

De Hollandsche Revue, een nieuw maandschrift onder redactie van den Heer NETSCHER, zal velen, wier beschikbaren tijd hun niet veroorlooft meerdere tijdschriften te lezen, welkom zijn, daar in beknopte, doch degelijke en aangename vorm een overzicht gegeven wordt van het nieuwste en belangrijkste op het gebied van kunst, wetenschap en politiek en dus ook zij in staat gesteld worden eenigermate op de hoogte van hun tijd te blijven. Door de groote verscheidenheid der te behandelen onderwerpen loopt men echter gevaar te vluchtig te worden, waarvoor wij de redactie zouden willen waarschuwen; de rubriek »Revue der tijdschriften» verloor daardoor alle waarde en had achterwege kunnen blijven. Beter ware 't geweest eenige der nu daarin slechts even aangestipte artikels iets uitvoeriger onder »Belangrijke onderwerpen» te behandelen. Het politiek overzicht ging somtijds mank aan te weinig objectiviteit. Zoo worden de Armeniers voorgesteld als de vermoorde onschuld en wordt Dr. JAMESON uitgemaakt voor een gewetenloozen fortuinzoeker, hetgeen deze, ondanks zijn onbekookten en misdadigen inval, allerminst is.

Verder bevat de eerste afdeeling een goed geschreven, interessante karakterschets van Dr. KUIJPER, waarbij het den Schrijver niet kwalijk te nemen valt, dat hij zijn held een weinig idialiseert; voorts een, ons inziens, zeer juiste beschouwing van COUPERUS' jongste werk *Wereldvrede*.

Is dus de inhoud, over het geheel, oordeelkundig en met zorg gekozen en maken de nette, goed leesbare druk op solide papier en de goed uitgevoerde illustraties een aangename indruk; minder gelukkig is de keuze van het titelblad. Onder het opschrift »Onze prijsvraag» wordt medegedeeld, dat een *goede twintig* teekenaars elkaar den prijs betwist hebben, doch of het twintig *goede* teekenaars waren? . . . , aan de staaltjes, die van het talent dier heeren gegeven worden, zou men het niet zeggen. Toch scheen ons het titelblad onder het motto »honigbij» te verkiezen boven het be kroonde.

In ieder geval had op het door de duiven (of wat zijn het voor vogelen); gedragen lint »*Hollandsche Revue*» moeten staan, in plaats van »te Haarlem»; terwijl de vraag geoorloofd is waarom eenige Eskimo's of andere bewoners der poolstreken zoo uitbundig jolig hun bovenmenselijke groote handen naar die schoone voorstelling uitsteken. Of stelt het geheel misschien een goed gelukte vangst voor van pooleenden, à la MÜNCHHAUSEN met eindjes touw en stukjes spek. Mocht zulks het geval wezen, dan is de geestdrift dier natuurkinderen beter te begrijpen.

Ten slotte zouden wij willen aanbevelen de advertenties achter- in plaats van vooraan te plaatsen.

S. v. d. N.

BAUCHER en FILLIS. *Brochure van den Oud-Kapitein der Artillerie* L. F. MAAS GEESTERANUS. 's Gravenhage, VAN DOORN & ZON.

In deze brochure, waarvan wij de lezing aan alle cavalerie-officieren en in 't algemeen aan allen, die belang stellen in de rijkunst, ten zeerste aanbevelen, geeft de Oud-Kapitein der Artillerie MAAS GEESTERANUS in beknopten vorm een overzicht van de rijmethoden van BAUCHER en FILLIS. Hij doet zulks voornamelijk door aanhalingen en uittreksels te geven van critiseerende stukken, die in het buitenland van zeer bevoegde pennen op rijkunstig gebied zijn verschenen.

Wij lezen o. a. in deze brochure, dat FILLIS (om ons tot dezen te bepalen, als zijnde zijne rijmethode van actueel belang) zijn groote uitkomsten dankt in de eerste plaats aan zijn buitengewoon ruitertalent en in de tweede plaats aan het uitstekend materiaal, dat hij uit het puik der volbloedpaarden kiest; dat zijn stelsel echter voor *gewone ruiters en gewone paarden* niet deugt omdat o. a. de hooge oprichting, die hij van den beginne af eischt, alleen uitvoerbaar is bij zulk uitstekend materiaal en dan nog gepaard moet gaan met zulk een rijkunstig talent, daar gewone ruiters zich per se zullen vastrijden.

In verband met het voorgaande bevreemdt het dan ook niet te lezen, dat Duitschland, Frankrijk en Oostenrijk de methode FILLIS — met het oog op de militaire rijkunst — hebben onderzocht en verworpen, maar bevreemdt het ten zeerste, dat na de verwerping in die rijken (Weenen, Hannover en Saumur tellen ook mede) bij onze cavalerie nog eene proef (1) met de FILLIS-methode wordt genomen.

Een waarschuwend woord — zeer terecht — tegen de FILLIS-methode voor de militaire rijkunst is de conclusie van de brochure. De Schrijver stelt als afschrikkend voorbeeld de BAUCHER-Kürassiere, die, volgens »de ongelukkige BAUCHER-methode» afgericht, »keinen Zügel mehr gehorchend dahinstürmten».

Aan het slot zijner brochure veroordeelt de Heer MAAS GEESTERANUS een spotprent in *Uilenspiegel* naar aanleiding van de rijlessen van officieren bij een kunstrijder van CARRÉ, omdat niet de Minister van Oorlog in deze (de rijlessen) de handelende persoon was, maar »het toch van algemeene bekendheid (is) door wien de Minister voornamelijk is geadviseerd geworden tot het doen houden van genoemde

(1) Deze proef is nog zeer in haar begin. Daar men de ruiters en vooral de paarden voor de FILLIS-klasse heeft uitgezocht, zal men met het opgeleide personeel à la FILLIS minstens nog éene (en dan *niet* uitgezochte) klasse moeten africhten om van een proef te kunnen spreken.

rijlessen", en releveert dan nog, dat de bij FILLIS genomen rijlessen wel niet aangenaam aan de Rijschool zullen geweest zijn, terwijl nog wel een ritmeester aan de Rijschool te Weenen was gedetacheerd om tot instructeur te worden opgeleid. De Schrijver had er misschien nog aan kunnen toevoegen, dat de tijd voor dergelijke (reeds elders veroordeelde) proeven voor onze cavalerie niet gunstig was, het wapen aan de Septembertagen 1895 bij Amersfoort herinnerende, en voorts dat het volgen van te veel stelsels (PLINZNER — FILLIS — WIENER (Spanisch)) overgaat in stelselloosheid en het wapen der cavalerie langzamerhand in de richting der BAUCHER-Kürassiere voert.

Ten slotte zij nog vermeld, dat de Schrijver hoopt (en velen doen dat met hem), dat de Minister van Oorlog moge voortgaan met het zenden van officieren naar de Rijschool te Weenen om tot instructeur te worden opgeleid.

Nogmaals zij deze brochure aanbevolen aan allen, die belang stellen in het wapen der cavalerie.

Het lezen van de kaart, door R. W. WIJNMALEN. 1ste Luitenant van het Eskadron Ordonnansen. 2de Verbeterde en vermeerderde druk voor rekening van den Schrijver. Amersfoort, J. VALKHOF. 1896.

Nog geen twee maanden geleden was het ons vergund den eersten druk van bovengenoemde handleiding in dit tijdschrift met lof te kunnen vermelden en reeds nu heeft een tweede druk het licht gezien. De snelle uitputting van de eerste oplaag en de behoefte aan een tweede leveren — beter dan elke beoordeelende aankondiging, hoe gunstig overigens ook gesteld — het bewijs dat aan eene dergelijke handleiding behoefte werd gevoeld, terwijl zij tevens de voor den Schrijver zeer vleierende, maar dan ook alleszins verdiende getuigenis afleggen, dat hij een nuttig werk op bekwame wijze heeft verricht.

Hoewel de inhoud uit den aard der zaak weinig verandering onderging, heeft de Schrijver van deze gelegenheid gebruik gemaakt om de kleine onvolkomenheden, welke den eersten druk aankleefden, in den tweeden geheel te vermijden. Moge de gunstige indruk, welken de kennismaking van deze nuttige handleiding op ons maakte, weerklank vinden in het leger en aanleiding zijn, dat de beginselen, door den Schrijver vooropgesteld, en de practische wenken, daaraan door hem verbonden, weldra gemeen goed zullen zijn van allen, die in het leger op eenigerlei wijze met de verrichtingen van den velddienst te maken hebben. Dit zij de allereerste belooning, welke den Schrijver te beurt moge vallen voor de moeite, welke hij zich gegeven heeft; daarnevens uitien wij den wensch, dat de erkenning van zijne verdiensten hem ook nog op andere wijze zal worden kenbaar gemaakt.

Marine-Machinisten-Club. Jaarverslag van 1 October 1894 tot 30 September 1895. Helder, C. DE BOER JR.

Wederom is een jaar vervlogen, sedert wij het voorafgaande verslag in dit tijdschrift bespraken, en opnieuw ligt de geschreven geschiedenis van het korps machinisten der Koninklijke Nederlandsche Marine over het jaar 1894—1895

op onze schrijftafel, als een blijk van de waardeering, welk dat korps ook voor de redactie van *De Militaire Spectator* gevoelt.

Het was ons steeds een genoegen de jaarverslagen te lezen en den inhoud daarvan in ruimer kring bekend te maken, want telkenmale ontvingen wij den indruk, dat het dit korps, zoowel in de verrichtingen van zijnen dienst, als in de gestadige ontwikkeling van de kennis van zijne leden, ernst is niet alleen met eene eerlijke en trouwe vervulling van de taak, welke daaraan voor het heden is opgelegd, maar dat het zich daarbij ook terdege voorbereidt op die, welke daarvoor in de toekomst is weggelegd.

Sedert voor de machineriën aan boord van de oorlogsschepen een steeds grootere plaats moet worden ingeruimd; sedert zij niet alleen dienen ten behoeve van de stoomvaart, maar ook als middel tot ontwikkeling van beweegkracht een steeds ruimere toepassing op tal van gebieden vinden en de toekomst daaraan nog bovendien eene uitbreiding belooft te geven, sedert is voor het korps machinisten eene eervolle carrière ontsloten, die meer en meer aan beteekenis en invloed zal winnen, wanneer slechts den weg behouden wordt, die tot heden met zoo goeden uitslag is betreden.

Dat wij zulks met vertrouwen mogen onderstellen, daarvan legt de inhoud ook van dit jaarverslag getuigenis af. Behalve het inleidend overzicht, het rapport der commissie tot herziening van het reglement, den staat van ontvangst en uitgaaf over 1894—1895, de opgaaf van de bezittingen der club, ten bedrage van f 67.872,34, de balans en het rapport van de commissie, welke met het onderzoek van de rekening en verantwoording van het boekjaar belast is geweest, treft men er een reeks van zeer lezenswaardige artikelen in aan. Bovendien volgen daarop:

- 1°. De opleiding van machinist-leerlingen te Hellevoetsluis.
- 2°. Het verslag van de Marine-Machinisten-Societeit.
- 3°. Het verslag van de vereeniging »Voorzorg.»
- 4°. De ranglijst van het korps Machinisten.
- 5°. De naamlijst der Eeereden.
- 6°. De naamlijst der leden van de Marine-Machinisten-Club.

Onder de artikelen van wetenschappelijke waarde trekken de volgende de aandacht:

1. De waterpijpketel en zijne toepassing op oorlogsschepen.
2. De stoomleibuisen.
3. De verdampers
4. Het overbrengen van kracht door electriciteit.
5. Beschrijving en behandeling van NORMAND's voedingswater-voorwarmer.
6. Verdampers, stelsel-HENNEBERG, aan boord van Hr. Ms. *Suriname*.
7. Aluminium.
8. Waterpijpketels.

Nog dient vermeld, dat de studie, genoemd onder 1, wordt toegelicht met twee en de andere, behalve 2, met eene plaat.

Aanvullingen en wijzigingen op den Gids voor detachementscommandanten, samengesteld door W. J. H. FEBER, 1ste Luitenant der Infanterie. Breda, H. ENGELBREGT, 1896.

De belangrijke wijzigingen, die sedert kort in het Reglement van Administratie zijn gebracht, maakten de bovengenoemde aanvullingen en wijzigingen in het ten vorigen jare verschenen en reeds toen door ons aangekondigde werkje van den Heer FEBER noodzakelijk, wilde het werkelijk een Gids voor detachementscommandanten blijven, zoo betrouwbaar, als het vóór de ingevoerde nieuwe administratieve voorschriften in werkelijkheid was.

De snelle bezorging van deze aanvullingen en wijzigingen kan niet genoeg op prijs worden gesteld, evenzeer als de uitvoering daarvan mag worden geroemd. Door slechts eene zijde van het papier te doen bedrukken, kan elk, die in het bezit is van den meergenoemden Gids, de verbeteringen op de aangegeven plaats inplakken, zoodat het geheel een alleszins bruikbare raadgever blijft. Op het oogenblik is de Gids van den Heer FEBER de eenige, die onze detachementscommandanten als zoodanig den weg kan wijzen.

De Nederlandsche vaandrig, door MARS JR. Amersfoort, G. J. SLOTHOUWER. 1896.

Te juister tijd, d. w. z., nu de instelling van het reservekader hare eerste vaandrigh heeft voortgebracht, is het vlugschrift, onder bovenstaanden titel uitgegeven, in het licht verschenen. Niet alleen worden de voordeelen, welke aan eene plaatsing als vaandrig bij het reservekader verbonden zijn, meer algemeen bekend gemaakt, maar ook een woord van opwekking tot ouders en voogden gericht. Daarnevens wordt de pers aangespoord haar steun ook voor het vervolg niet aan deze zaak te onthouden en hare werkkraft mede te bestemmen om de nog heerschende onbekendheid met de bepalingen van het Koninklijk Besluit van 29 September 1893 en die, welke vervat zijn in de daaropvolgende Besluiten van 3 tot 10 September 1894, te doen verdwijnen.

Aan deze roepstem geven wij gaarne gehoor. Van den aanvang heeft *De Militaire Spectator* de instelling van het reservekader met instemming begroet en daarvan in zijne kolommen doen blijken.

Toch heeft de redactie tot heden altijd eene zekere reserve in acht genomen en dat kan wel niet anders. Hoezeer men ook met het *beginsel* mocht medegaan, zoo kon te voren niet worden voorzien, op welke wijze de *uitvoering* zou geschieden.

Wel kende en waardeerde men het zaad, dat uitgestrooid zou worden, maar allereerst was het de vraag of de bodem, waarop het zou worden gezaaid, wel de noodige vruchtbaarheid zou bezitten om het tot vollen wasdom te doen ontkiemen, in casu dus of de Nederlandsche jongelingschap ontvankelijk zou blijken voor meer ideëele opvattingen, voor zoover de vervulling van hunne staatsburgerplichten aangaat, dan tot heden het geval was en of deze, als zij mocht aanslaan in hare goede voornemens, zou worden gesteund door hare opvoeders in gezin, kerk en school, zonder welken steun die voornemens, met een kleine uitzondering, nimmer tot daden zouden groeien.

Voorts was het niet onverschillig in welke richting en op welke wijze deze instelling zou worden ontwikkeld, met name of men ter wille van het bestaan daarvan te kort zou doen aan de militaire eischen, die en met reden door de vakmannen met onverbidde gestrengheid werden gesteld, dan wel van stonde af aan de hand zou houden aan den onafwijsbaren eisch, dat, wilde het reservekader iets meer zijn dan een stroovuur, de weerkracht daardoor moest worden gebaat. Geen kader in naam, maar metterdaad! Geen bevoorrechte klasse, die minder dienst dan den milicien presteeren en buitendien een niet onaardige bezoldiging genieten zou, maar met ijver en toewijding bezielde mannen, wien het ernst is met de vervulling van hun eersten staatsburgerplicht!

Dank zij den gezonden zin van hen, wien het vaderschap van de instelling en de ontwikkeling van het reservekader toekomt, is dit in een praktische richting geleid en kan men met vertrouwen de uitkomsten afwachten. Of deze groot zullen zijn? Of het der moeite zal loonen. Of de kosten goedgemaakt zullen worden? Zie, dat zijn vragen, waarop noch het legerbestuur noch het leger een antwoord kunnen geven, maar wel de offervaardigheid der Nederlandsche jongelingschap en de zelfverloochening van hen, die daarop den grootsten invloed kunnen doen gevoelen.

Wij zullen dat moeten afwachten, evenwel kan middelerwijl veel tot bevordering van een goeden uitslag door het leger worden gedaan, mits wij niet stil zitten maar met woord en daad, waar het pas geeft, voorlichten en steunen.

Daartoe kunnen brochures in den vorm en den toon, als *De Nederlandsche vaandrig* van MARS JR., veel bijdragen.